

Keidošių Onutė

VINCAS PIETARIS

Keidošių Onutė

I

Vasarinės saulės karšti spinduliai, prasiveržę per lapus grūšių¹ suaugusių Keidošiaus sodne, apšvietė žemą namo sieną, prasimušė pro langą ir viduryje gryčios nutįso ilgais dulkių smūgiais, kol neatsimušė į kelius Keidošiaus, sėdinčio ties langu, į stalo kampą ir į pusrvinas aslos grindis. Žalia, medžių lapais išblaškyta, šviesa nudažė žaliokai gryčios vidų, priduo dama viskam nepaprastą spalvą. Vienok, vis tiek matyt buvo, jog abudu Keidošių, pats ir pati², da neseni žmonės. Pats, kokiais šešiais metais vyresnis už pačią, rūkė pypkę, atsirėmęs pečiais į sieną. Pati meldėsi, tolydžio vikriais pirštais leisdama žemyn rožančiaus žirnelius. Balti, kaip tošis³, jųjų marškiniai liudijo, jog tai šventa diena, nekaltant jau nieko apie tą netikėtą ramumą visuose namuose laike popietinio darbymečio, kurs vienas Lietuvoje ikvaliai aiškiai šventę ženklina.

Šventadienis

Ant nuskusto pailgo Keidošiaus veido, jo mėlynose akyse ir visame apsėjime žymu buvo lyg kokia nelengva mislis kvaršinanti galvą, lyg koks rūpestis. Dešinioji vyro ranka tolydžio ką nors veikė: tai bruslotą⁴ taisė, tai iš brusloto kišenės kceibibį ėmė krapštyti pypkę ir taip karštai krapštė, lyg tartum mislies⁵ išrišimas gulėjo aut dugno pypkės ir tiktai ji reikėjo iš tenai iškrapštyti. Bet tabako buvo da daug pypkėje ir mislis, jeigu ir būtų buvusi ant dugno, tai da giliai gulėjo.

Tuo tarpu Keidošienė pabaigė rožančių. Ką patėmijęs⁶ vyras, užvožė antvožu pypkę ir ištraukęs cibuką⁷ iš burnos, padėjo ant lango. Turbūt jis ir laukė tik pabaigiant melstis pačią, nes padėjęs pypkę net atsikrunkštė⁸, kaip ir ant ilgesnės šnekos rengdamos. Bet jam dar neprisirengus Keidošienė jau užklausė jo:

Šeima, Rūpestis

— Turbūt tu nori man ką sakyti?

— Tai matai, pačiot, aš norėjau taves paklausti, ką darysime su Vincu, — pratarė Keidošius, — ar leisime jį į mokslą, kaip kiti leidžia savo vaikus, ar liksime namie?

— Kažin, kaip būtų geriau — atsiliepė žmona, ir patylėjusi pridėjo:

— Malonu būtų, kad vaikas taptų kunigu, malonu būtų, kas jis mums akis nušviestų, kad už dūšias⁹ pasimelstų... Bet jeigu jis pramokęs padaro taip, kaip daugumas dabar daro, jeigu jisai atsisako suvis nuo kunigystės...?

Matai, motin, aš ne apie tai kalbu, kuomi jis turi būti: ar kunigu, ar taip kokiu nors viršininuku. Aš tik tavęs klausiu, kurį sūnų tu norėtum palikti ant namų gspadorium ir kurį taikintum i šalį leisti?

— O tu sakai: ar leisime Vincą į mokslą?

— Pagal mano numanymą, leisti į šalį ir leisti į mokslą, tai vis viena. Nes leisti po senovei kur nors į namus i svetimą svieta nesinorėtų. Namuose dabar sunku gyventi ir geriausiai elgdamos nieko neužvarai...

¹grūšia (brus.) — kriaušės medis. [przypis edytorski]

²pati — žmona. [przypis edytorski]

³tošis — viršutinis beržo žievės sluoksnius. [przypis edytorski]

⁴bruslotas — liemenė. [przypis edytorski]

⁵mislis (brus.) — mintis. [przypis edytorski]

⁶patėmijęs — pastebėjęs. [przypis edytorski]

⁷cibukas (brus.) — kandiklis. [przypis edytorski]

⁸atsikrunkšti — atsikosėti. [przypis edytorski]

⁹dūšia (lenk.) — siela. [przypis edytorski]

— Tai, ar tu žinai, tiesa! Į namus ant darbų, ant vargų nesinori ir man vaiką svetimiems paduoti. Nemiela ak klausytis barančio kunigo ant vaiko, kaip aną nedėlią¹⁰ prabaščius barėsi ant mokinančio vaiko... Skaudu širdžiai girdėti, kaip tavo vaiką kone pirštais bado kunigas, pritardamas: paklydėlis, bedievis!...

— Ta tūri ant mislies Vincę Vincą, kaip matau?

— Taigi!

— Na! Šitą vaikina, motin, tai ir nesupaisysi. Mūsų prabaščius ant jo šunis karia. Dešrių kunigas laiko jį už velnią... Bet paklausk, ką kiti apie jį kalba. Aš ne per seniai buvau rėdybos¹¹ mieste ir tenai teko man netikėtai išgirsti kunigų kalbą apie Vincę Vincą; tai kad žinotumei, visai kita. Gird, tik kvailas, nieko nesuprantas žmogus gali peikti tokį vyrą. Jis, gird, ne bedievis ir ne paklydėlis, tiktai vienas iš tų vyrų, kurie mato toliaus už kitus, atmena dugiaus ir atmindami rodo kelią kitiems, kur eiti, kad išsisaugotų nuo didelės nelaimės arba ir amžinos prapulties.

— Na, argi gali būti, kad taip apie jį kunigai kalbėtų?

— Taigi matai. Dviem jis brudas¹², o kitiems geras. Būk rėkia: „Velnias, bedievis!“, kiti sako: „Vyras!“. Supaisykite dabar!

Nutilo abudu valandėlei. Tyku ir ramu pasidarė visuose namuose. Tiktai pilkos dulkės mirgėjo žibuose smūgiuose saulės spindulių ir ant aslos, apšviestos saule, bėgiojo šėšėliai lapų, pučiamų lengvo vėjo. Pirmutinė atsiliėpė vėl Keidošienė.

— Tegul sau daugumas ir giria Vincų Vincą. Bet gana poros peikiančiųjų, kad suterštų žmogų. Įzodis, matai, toli lekia, o garbė slenkte slenka. Tiesa, jog niekas niekur nematė nuo Vincų Vinco jokio pikto darbo arba piktinančio apsiėjimo. Vienok viso to mažai. Apskelbia, kaip šunys, ir nekalčiausią žmogū užpuola; dėl to arba reikia juos išsilenkti, arba drūtą lazdą turėti, kad atsigintum. Vienos nekaltybės neužtenka. Ne, neužtenka!

— Taigi motin, dėl to ir aš norėjau su tavim pasišnekėti ir pasimislyti, kaip su vaikai apsieiti¹³. — Vienam, žiūrėk, kaip ir nesmagu. — Kalbėjo Keidošius, keldamas nuo suolo. — Laiko da turime ikvaliai, dėl to apmislyk gerai. O aš eisiu dabar pažiūrėti, kaip piemenys gano. — Kolaik¹⁴ rengėsi Keidošius, įbėgo į gryčią geltonplaukė mergaitė kaip dešimties metų su rasotą nuo prakaito kaktuke ir pilna sauja žiedų visokių.

— Mama, mama! Vincų Vincas parvažiavo! — linksmi prie motinos pribėgusi šuktelėjo. — Man parvežė jisai porceliano lėliukę, Vincų Katriai kaspina...

— Vis tai gerai, Onute! — pratarė Keidošienė, glostydama gluotną¹⁵ dukters galvutę, — niekai tiktai, jog ant to Vincų Vinco prabaščius baras.

— Ogi, kažin, dėl ko jis baras?

— Už tai, Onute, baros, jog išvažiavęs į Maskoliją¹⁶ iš kelio paklydo.

— Mama, ogi mūsų vyskupas irgi apvažinėjo po Maskoliją, tai ir jis turėjo bentsyk paklysti, o kodėl gi ant jo prabaščius nesibara?

— Vaikeli! Ne kiekvienas ir po Maskoliją važinėdamas paklysta iš kelio. Vincų Vincas per daug su ruskiais susidėjo, tai jis ir paklydo.

— Mamul! Ogi pats mūsų prabaščius tolydžio su ruskiais susideda, o kodėl jis nepaklysta? O gal būti, kad jau ir paklydo?

— Et, jau, Onute, kalbi niekus!... Prabaščius ne už tai baros, kad Vincų Vincas su ruskiais susideda, tik už tai, jog pilnas maskoliško kvapo pagrižo iš mokslo.

Onutė nutilo ant kelių akimirksnių, kaip ir apmislydama naują visai žinią, bet turbūt apvaliojimas žinios pasirodė per sunku dėl jaunų jos proto pajėgų, nes paklausė motinos:

— Mamul! Kaip gi tai tą maskolišką kvapą... Turbūt per kur nors pripučia žmogui?... Prabaščiu da, gal jis išsisuko?

Į šituos klausimus Onutė nesulaukė atsakymo nuo motinos, nes ta prunkštelėjusi išėjo laukan iš gryčios.

Vienok Onutės kalba nepaliko be įspūdžio ir turėjo svarbesnes pasekmes, neg ka-

Šeima

Tėvai, Vaikas

Šeima, Vaikai, Tėvai

¹⁰nedėlia (brus.) — sekmadienis. [przypis edytorski]

¹¹rėdyba — administracija, valdyba. [przypis edytorski]

¹²brudas (brus.) — čia: niekam tikęs. [przypis edytorski]

¹³apsieiti (lenk.) — pasielgti. [przypis edytorski]

¹⁴kolaik — kol, kolei. [przypis edytorski]

¹⁵gluotna — lygi, daili. [przypis edytorski]

¹⁶Maskolija — Maskva, bet turima omenyje — Rusija. [przypis edytorski]

ip tai galima būtų mislyti. Terpu Keidošių daugiau jau Vincų Vincas nebuvo pavyzdžiu netikėlio, norints prabaščius ir toliaus ant jo barėsi. Po vakacijų¹⁷ Keidošių sūnus Vincas dėl to atsідūrė klasose. Dėl Onutės tai buvo didelis nuobodis. Neteko ji dabar su kuom vasaros laike bėgioti po pievas, su kuom rudens metu po sodne obuolius rinkti, laukuose voratinklius vaikyti. Tiesa, turėjo ji da brolių, bet tas buvo suaugęs ir rūpinos darbais, o ne vaikiškais žaislais; turėjo ji seserį, bet ta buvo per maža. Ypač, tapo Onutei nuobodu, kada atėjęs žiemos laikas pridengė sušalusią žemę baltu sniego patalu, kada išnaikino visą jos linksminantį puikią vasaros parėdą¹⁸, o šiaurus šaltis kada rūstaudamas vėjais varė iš plataus lauko į ankštą ruimą¹⁹ gryčios.

— Mamule, leisk ir mokytis! — prašės sykį Onutė motinos.

— Ugi jau ir tu nori mokytis? — paklausė motina mesdama linksmai akimis ant savo dukrelės.

— Ne taip noriu mokytis, kaip namie nuobodu, — atsakė Onutė. — Mokslinyčioje²⁰ esti daug mergaičių; su jomis gali pasibovyti²¹, pasišnekėti.... Andai pasakojo Bernienė, jog Bielskų Jonieškaitė jau mokinasi.

— Ji, Onute, namie mokinasi, — atsakė motina. — Mat, tėvai nori ją namie pirmą ant maldaknygių išmokyti melstis, Dievą garbinti, o į mokslinyčią, tai da nežinia, ar leis, ar neleis.

— Tai ir namie, mamule, tegu nors mane mokytu!

— Gerai, gerai dukrelė, — aš pašnekėsiu su tėvu.

Ir tiesa, ta pačią dieną Kleidošienė tėvui pranešė apie Onutės norą. Per ką nuo šitos dienos už nedėlią vyresnysis Onutės brolis Motiejus ėmė ją mokyti ant knygų.

Didelės Keidošiai sulaukė paguodos nuo jauno kunigo kamendariaus, kada tas atvažiavo po metų pas juosius kalėdodamas. Vincas mokytinis paklaustas apie Šventojo Rašto pradžių niekame nepadare klaidos, atsakydamas kunigui gražiai lietuviškai...

Onutė irgi pasigyrė ne tik skaitymu ant maldaknygių, bet ir raštu.

— Keidošiau, — pratarė kunigėlis viską išklausinėjęs. — kaip matau, tu ne tik dievobaimingai, bet ir išmintingai vedi savo vaikus. Duok Dieve, kad ir kiti sektų tavo pėdomis, ir pradėdami pirmiausiai nuo Dievo. —

— Siekiuosi, kunigėli, kiek galėdamas, — tas atsakė, — bet ne viskas yra mano valioje.

— Tiesa, tiesa, — perbraukė Keidošių vienas iš vežėjų kalėdos, Škeredelninkas, — ne viskas tėvų valioje. Ot, netoli einant, Vincų Vinco tėvas koks gražus žmogus, o vaikas paklydėlis, bedievis

— Cit, Škeredelnike, — sutramdė kunigas jį gi, — neapkaltėk vaikino! Svetas tūkiai²² neteisingai žodį numeta ant žmogaus. Jeigu nori šnekėti ką piktą ant Vincų Vinco, tai parodyk nors arba jo darbus, arba piktus jo sodžius.

— Ką čia, kunigėli, da rodyti, — jis visiems žinomas bedievis...

— Aš, vaikeli, — atsiliepė nesiliaudamas kunigas, — ne kartą mačiau jį besimeldžiant, ko bedievis nedaro, dėl to liaukis velyt ir neapkaltėk, kitaip mudu susipyksiva²³.

Keidošius džiaugęs iš to, kad jį kunigas pagyrė, bet nemažai džiaugęs ir iš to, kad kunigas užstojo už Vincų Vinčą, kurį mylėjo ne tik kaip artimą, susiedą²⁴ ir giminę, bet ir kaip gerą žmogų. Dėl to mielai užklausė ir kunigo rodos leisti Onutė toliaus į mokslą. Apie šitai kalbėjo jau ir be to Keidošių ir kalbino savo tetą, gyvenančią mieste, priimti Onutę ant kvateros²⁵. Dabar vienog po pakurstimo kunigo šitos šnekos tapo drąsesnės ir Onutė po vakacijų draug su Vincu nukeliavo į miestą mokytis.

Pirmus metus rūpinos Keidošiai dūčiai apie vaikus, ypač apie Onutę. Antrus metus neva mažiau, bet iš teisybės kalbant ir antruose metuose Keidošienė labai džiaugės, kada jai pasakė, jog Onutė miesto mokslinyčią pabaigė ir jog negrįš daugiau į aną.

¹⁷akacijos (lenk.) — atostogos. [przypis edytorski]

¹⁸parėdas — apdaras, apsirengimas. [przypis edytorski]

¹⁹ruimas — tuščia vieta. [przypis edytorski]

²⁰mokslinyčia — mokykla. [przypis edytorski]

²¹pasinovyti (lenk.) — pažaisiti. [przypis edytorski]

²²tūkiai — dažnai. [przypis edytorski]

²³susipyksiva — sen. forma nuo susipyksime. [przypis edytorski]

²⁴susietas (brus.) — kaimynas. [przypis edytorski]

²⁵kvatera — butas. [przypis edytorski]

— Tegū ją dievai, tą miesto mokslinycią! — kalbėjo moteriškė, — aš visą laiką buvau, kaip koją įkirtusi.

— Ar tai nesidžiaugi, mama, nei iš pagyrimo ir dovanų, kurias gavo Onutė, baigdama mokslinycią? — klausė Motiejus.

— Ką čion, vaikeli, džiaugsies, kada visą laiką širdis nerimstanti buvo.

— Na, cit, motin, — pratarė Keidošius, prisidėdamas prie šnekos. — Dabar galėsi susiraminti. Onutei laikas pradėti pratintis prie darbo, tai ji tolydžio bus dabar po tavo akių. Tik ar tu žinai, vienas dalykas pradeda man rūpėti, — sveikata jos ne per virš dikta²⁶.

— Tiesa, — atsakė į šitą ir Keidošienė.

— Tai gi matai, — traukė toliau Keidošius, — leisi dabar ją prie darbo baisu — be matai apsirgs ir ant viso amžiaus bus prapuolęs iš jos žmogus.

— Tai, tėvai! — atvertė Keidošienė, — prie namų visokio darbo randasi; galima tokiai pataikinti ir lengvesnį kokį darbą.

— Galėt gali, bet jeigu pataikinsi syki, antrą, bematai ir pasklys paskalos, jog išlepinta mergysčia. O kur paskui dėsi, kaip gaus įžodį²⁷?

Prietaismuota gyvastis nemažai slaptų savyje turi; didelė daugybė atsitikimų prietaismuotos gyvasties nesuprantama, neištyrinėta ir didžiausių mokytyjų paskutinių gadynių. Terpu tokių paslėptų atsitikimų randasi ir ūgis žmogaus. Dėl ko vienas žmogus auga didesnis už kitą, dėl ko auga greičiau, dėl ko greičiau subręsta — ikšiolei nežinoma tikrai, nors padaryta nemažai visokių hipotezų²⁸, tarp kurių, žinomas dalykas, hipoteza sekimo tėvų pirmiausiai stovi.

Onutė ir augo ir brendo vargiai; būdama trylikos metų nurodė ne daugiau, kaip mergysčia dešimties, arba jau daug, daug vienuolikos metų. Motina kalčią vertė ant prasto valgio pas tetą mieste ir ramino save viltimi, jog per vakaciją atsigriebs mergaitė ir taps ūmai kitokia; bet perėjo ir vakacija, o Onutė kaip buvo menka, taip ir liko; ak, neva truputį paaugo, bet pajėgų nepribuvo.

— Palauk, mama, — ne syki kalbėjo Onutė besirūpinančiai motinai, — ateis laikas, atsiras ir vėkos²⁹.

— Bet dabar, dukrele, kaip būti? — klausė motina savo žarų. — Dirbti tu per silpna, ganyti jau sarmata...

— Tai leisk mane, mama, į miestą da pasimokyti.

— Ugi, kur tu ten dabar, vaikeli, mokysies? Ak, jau tu miesto mokslinycią pabaigai.

— Ten, mamule, pas viešą poniją ant bažnytinės ulyčios³⁰ mokinosi pernai kelios mergaitės visokių darbų: mezgimo, išsiuvinėjimo... O aš, mamule, da gal ir visokio virimo pramokčiau.

— Ar ji brangiai už tai ima? — paklausė Keidošienė dėbtelėjusi akimis ant Onutės.

— Aš to, mamule, negaliu pasakyti, nes tos mergaitės, kurios pas ją mokinos, buvo tai jos giminės...

— Na, tai vaikeli, apie tokį mokinimą nėra nei ką mislyti: ji tau ne giminė, — nutarė Keidošienė ir tuom pasibaigė šneka.

Tiesa, šneka tuom pasibaigė, bet užmesta Onutės mislis liko motinos omenyje ir tolydžio su nauja pajėga kilo aukštyn, nors ir drūčiai tremiama. Ant galo, neiškentė Keidošienė nepakalbėjusi su pačiu, kurs pažino ir patį minėtos ponios ir ją porą sykui matė.

— Tai, motin, išmintingi ir labai guodjami³¹ žmonės buvo ir mūsų dukte patekusi pas šitą poniją išskyrus naudą dėl savęs nieko daugiau nerastų, — kalbėjo Keidošius pačiai. Tik ar priims ir priimdama kiek už tai prašys, ot kame visa bėda! —

Sutarė tėvai pakolaik Onutei nieko nesakyti, kad nesuviliotų mergaitės, o nuvažiaus į miestą surinkti artimiausias žinias. Žinios pasirodė niekam vertos. Pas poniją ant bažnytinės ulyčios gyveno per tris metus kelios mergysčios iš jos giminių. Dvi iš jų išskyrus tą mokinos miestinėje mokslinycioje, o pas poniją tik priestolį³² turėjo; kitos gyveno sau

Vaikai, Tėvai, Rūpestis

Tėvai, Rūpestis

²⁶diktas (vok.) — tvirtas, stiprus. [przypis edytorski]

²⁷įžodis — įtarimas, apkalba. [przypis edytorski]

²⁸hipoteza (lenk.) — hipotezė, prielaida. [przypis edytorski]

²⁹vėkos — jėgos. [przypis edytorski]

³⁰ulyčių (sl.) — gatvė. [przypis edytorski]

³¹guodjamas — gerbiamas. [przypis edytorski]

³²priestolis — apsisistojimo vieta. [przypis edytorski]

tik taip — mokinios muzikos, darbelių visokių. O taip mokslų mokyti poniai, kaip ir kitiems neturintiems skirto ant to daleidimo, buvo uždrausta. Gavęs tokias žinias Keidošius ir ranka mostelėjo. Bet Keidošienė, turbūt, sekdamas patarlę: kas sunku, tai gardu — ypač užsispyrė išpildyti savo užmanymą. Gali būti, jog ant šito ją paskatino miestieškės tetos žodžiai, kuri ponią visomis pusėmis išgyrė ir išmintingą ją rado, ir dievobaimingą, ir gerą gospadinę.

— Pas tokią ponią Onutė pabuvusi mokėtu ir žmogę priimti ir su juom apseiti, — antrino Keidošienė paežiam Keidošiui, kol ant galo neprišnekėjo važiuoti stačiai pas ponią dėl pabaigimo ar šiokio ar tokio šitos mislies.

Lietuviai viską negreitai daro, o Keidošius, gryo kraujo lietuvis, negalėjo skirtis nuo kitų ir šitame dalyke, dėl to kol prisirengė išpildyti pačios norą, praslinko apščiai laiko — ponia spėjo dasižinoti³³ nuo miestieškės Keidošio tetos apie jų užmanymą ir didelį norą jo išpildymo ir per tai, kada Keidošius atkeliavęs į miestą pas bažnytinės ulyčios ponią, ėmė ilgai rengtis išguldyti³⁴ poniai, ko jis atvažiavo, ta nelaukdama galo jo prierangos atsakė:

— Širdelė mano, oto aš jūsų norą turiu pagirti ir mielai jį išpildyčiau. Bet pats suprassite, jog tai negalimas daiktas. Man uždrausta mokyti, kaip uždrausta visiems be daleidimo vyriausybės. Jeigu aš paimsiu jūsų dukterį pas save ir imsiu mokyti, tai prie manęs prisikabins valdžia.

— Na, tiesa! — atsakė Keidošius tikdamas ant ponios žodžių.

— Poniute, — paskubino pertarti vyrą Keidošienė, — ak niekam valdžia neuždraudžia turėti gryčinę mergaitę dėl lengvo patarnavimo. Tegu mūsų Onutė bus pas jus už tokią gryčinę mergaitę. Jūs mums galite išduoti ir raštą nuo savęs, jog kaip tokią imate ir algą apsiimate mokėti.

— Kokią algą, širdelė, aš nesuprantu?

— Alga, poniut, bus parašyta dėl viso ko. O iš tikrųjų apie jokią algą negali būti nei kalbos. Ne ponia mokėsi Onutei, tik mes mokėsime poniai už jos mokinimą, užlaikymą.

— O, to taip. O, to dabar lyg pradėdu suprasti. —

Apie algą rašte reikia paminėti, kad nesakyty, jog ponia mokini. Nors, tiesą sakant, ponia ir nemokysi jokių mokslų, tiktai darbų ir apsiėjimo, ko nei valdžia nedraudžia.

— O, to tiesa! Uždrausti mokyti darbų ir apsiėjimo būtų vistiek, ką uždrausti pasakyti vaikui, kad jis nosį nusivalytų. O to kol dar tokio uždraudimo nėra... Tą vežkite pas mane savo dukterį! O, to, tiesą pasakius, aš gyvenu viena ir per tai tankiai man ir nuobodu būna be gyvos dūšios esant. O, to vežkite!

II

Šita ne tikėta pabaiga labai sulinksmo Keidošius, nes, kaip matyti buvo, ponia bažnytinės ulyčios mielą padarė ant jos įspūdį.

Onutė tokiu būdu pateko pas ponią ir jau pirmomis dienomis taip mokėjo patikti poniai, jog ta būdavo pažįstamiems kalba:

— O, to aš nežinau, kas man pas Onutę labiau daboja³⁵ ar mėlynos linksmos kaip žibuoklės akutės ar tamsūs skruostai, ar geltoni plaukučiai ir skaistus veidelis.

O, gal būti ir tai, jog patinka man ne taip jos veidas, kaip gražus būdas ir meilus apsiėjimas. Tikrai sakau, tiktai čionai Lietuvoje gali rasti tokias žmones.

Reikia vienog pridėti, jog šita simpatija buvo abipusė: dėl Onutės geresnio žmogaus nebuvo per ponią. Per tai, žinomas dalykas, Onutė ir klausė ponios noriai, ir mokinosi visko gerai. Ir šilta, ir miela pasidarė viengungiai poniai pirma tuščiuose liūdnuose namuose.

— O, to, kas man rodo, Onute, — užkalbino sykį ponia mergysčią, — tu benaudingai daug laiko praleidi, bedirbdama rankų darbus ir išskyrus ta, gali būti da, jog tau ir nubosta knibinėti ilgai ar siuvinius ar mezginius.

— Kur nenubos, poniute, — ta atsakė, — bet ką daryti, reikia mokytis, reikia dirbti.

³³ *dasižinoti* — pasidomėti, sužinoti. [przypis edytorski]

³⁴ *išguldyti* (sl.) — paaiškinti. [przypis edytorski]

³⁵ *dabojasi* — patinka. [przypis edytorski]

— O, to palauki Onute, mes pabandysime šitą laiką sunaudoti ir padaryti linksmu.
— Tai pasakius ponias pakilo nuo krasės³⁶ ir po kiek laiko atsinešė knygą.

— O, to dabar tu sau dirbki, o aš skaitysiu.

Taip pradėjo ponias iš palengvo supažindinti Onutę su svarbesniais darbais lenkiškos literatūros. Rinkdama atsargiai knygas ir vesdama darbą pagal sistemą gerai apmislytą, suvis netikėtai ponias dasiekė svarbų mierį: prablaivė mergiščios galvą ir atidarė akis. — Onutė pasijautė sava kitoniška neg buvo. Atsirado pas ją noras, noras karštas didesnio apšvietimo. Ūmai dabar ji iš lenkiškų versmių pasipažino su abelna³⁷ Europos literatūra, su pradžiomis kitų mokslų, bet nesiganėdindama³⁸ ir šituoju, sudėjo savo galvoje visą plianą³⁹ dėl tolimesnio savo apšvietimo ir kiek galėdama siekėsi išpildyti jį.

Tuom tarpu laikas ėjo savo žaru. Klampus kelias ir tvanai Velykų laike, darbai pavasaryje tramdė Keidošius nuo lankimo vaikų ir vertė nedėlia nuo nedėlios atidėti pasimaty-
mą. Taip atėjo ir vakacijos. Iš visų pusių grįžo namo jaunūmenė į linksmus ruimus laukų, sodų... ĩnešdama su savim ir į mūro rumus, ir po šiaudinę pastogę, jauną linksmybę. Mėlyni mundurukai, su baltais sidabruotais guzikais⁴⁰, juodos skrybėlės su ilgais abita-
is, sklido iš miestų į visus kraštus. Ir visur juosius tau džiaugsmu sutiko, su išskėstomis rankomis priėmė ir miela širdžia vaišino.

Nudžiugo ir Keidošių namai, sugrįžus vaikams. Pirmos dienos praslinko, kaip kokia šventė ilgai laukta per visus. Pažįstami, svečiai, giminės... Mažai davė progos ir atsižiūrėti ant vaikų.

— Ar tu žinai ką, — kalbėjo sugrįžęs iš lauko Keidošius į pačią, — rūpi man dabar tas, jog Onutė prie darbo, prie triūso⁴¹...

— Suprantu! Rūpi tau, kad ji gal imti dabar, išsilepinus, slapstytis nuo darbo ir sarmatytis darbo. Ar taip? — pertarė vyrą Keidošienė.

— Taigi!

— Taigi ar tu nieko ne patėmyji namuose?

— Ką aš čion patėmysiu per tolidinius svečius!

— Argi tu ne patėmijai, jog norint ir svečiai, bet viskas valu⁴² ir namuose, ir ant kiemo?

— Tai kur šito ne patėmysi... — nutęsė Kleidošius ir apsimislyjo. Šito tai iš tikro jis ligi šiol nesuprato norins ir patėmyjo. Dabar vienog, kaip pati paklausė tai aiškiai atsiminė, jog pirma norins jis ir dručiai dardavosi, vistik negalėjo priversti, kad laikytų kiemą švariai. O dabar ir žodį nesakius, švaru. Kvaštelėjo Keidošiui į galvą, jog tai ne kitaip, kaip Onutės parėdkas.

— Gerai ir tai, motin, — dėl to traukė toliau Keidošius — jeigu tai nors jos parėdkas.

— Ką tu kalbi: parėdkas! Pamatytum, net juokai! Sustvėrus grėblį, šluotą į rankas, da niekam nekėlus, jau nuvalė visą kiemą. O gryčiose? Įeiki pažiūrėki!

— Hm! Tai dėkui Dievui!

— Užvakar, ar tu žinosi, klausau, stramužija⁴³ Onutė slūginę⁴⁴: „Et Mariute, girdi, ar švari būsi, ar tu susrutusi⁴⁵ busi, vis turi dirbti, turi triūstis, tai ar ne geriau švariai būti? Ir pačiai miela ant savęs pažiūrėti ir kiti nė netaria žodžio.

— Hm! — numykė vėl Keidošius ir išsilygino visos raukšlės ant jo kaktos. Dabar jisai nustojė vieno rūpesčio.

Mat kaimas yra kaimas ir mėgsta pasirūpinti apie svetimus darbus. Dėl to ir Keidošiaus kaimynai besirūpino darni apie jo dukterį Onutę, nemažai visko priešėkėjo, visados nubaigdami, jog jau Onutė pargrįš namo atpratus suvis nuo namų darbo. Žinomas dalykas, jog tokios šnekos buvo tai aštrus peilis dėl Keidošiaus. Ar grįš tokia, ar grįš šiokia jo duktė, o jau apkalbos gatavos. Tiesa jis užsitikėjo ant savo dukters, bet širdis jo vis

³⁶krasė — krėslas, kėdė. [przypis edytorski]

³⁷abelnas (brus.) — visuotinis. [przypis edytorski]

³⁸nesiganėdinti — nepasitenkinti. [przypis edytorski]

³⁹plianas (lenk.) — planas. [przypis edytorski]

⁴⁰guzikas (lenk.) — saga. [przypis edytorski]

⁴¹triūsas — kasdieniai darbai. [przypis edytorski]

⁴²valu — švaru, išvalyta, tvarkinga. [przypis edytorski]

⁴³stramužyti — parti. [przypis edytorski]

⁴⁴slūginė — tarnaitė. [przypis edytorski]

⁴⁵susrutusi — išsipurvinusi. [przypis edytorski]

Miestas, Mokslas

Tėvai, Rūpestis

Kaimas, Rūpestis

ne buvo suvis rami iki paskutinio laiko, iki šnekos su pačia. Vis jam į galvą smelkėsi mislis: „Na, o ką, jeigu žmonės turi teisybę?“. Dabar jisai nusiramino. Tegu sau svietas ir toliau išradinės, ką tik nemans ant jo dukters, bet jau nors šitai bus ne tiesa, o Dievas duos ir viskas bus gerai; taip sau mislyjo senis Keidošius dabar ir meiliai klausė dukters balsą skambantį namuose. Gyvenimas namuose Keidošiaus, iškreiptas ant tarpo iš senų vėžių, sugrįžo ūmai į jas. Kalbos apie išsilepinimą Onutės išnyko galutinai, akivi kaimynai o ypač kaimynkos pamatė merginą imantis už prasčiausio darbo su giesmėmis ir noru, tartum kokia tam tiesia darbininkė.

Pasilsio⁴⁶ laiku o ypatingai šventadieniais Onutė ir dabar nemesdama mokslą į šalį, pasiskaitydavo sau, tai šiokias tokias moksliškas knygas. Ne retai būdavo su broliu sukimba ji į ginčą, iš kurio ant jo tankiausiai su sarmata⁴⁷ išeidavo, norints tartum ir daugiau mokinosi ir tam tyčia užvestoje mokslinyčioje, kur ir mokytojai gana apšviesti ir lavūs buvo. Bet ne iš šito dyvijosi Keidošius. Jis labiau dyvijosi iš to, jog šitie ginčai galėjo kaip kada tarp vaikų liktis nepabaigti. Jonas tarpais negalėdamas žodžiais perginti Onutę, bematai būdavo, atvelka knygą, kaipo paramą ir čion atradęs patvirtinimą savo žodžiams jau tartum, gauna viršų, bet štai ir Onutė savo žaru paėmusi kitą knygą, atranda sau pamatus ir paramą.

Kaip tai galėtų būti? — statė sau ne sykį klausimą Keidošius. — Teisybė viena! Kaip tai gali būti, jog viena knygą sako vieną, o kita suvis ką kitą kalba? — Bet šitas klausimas liko ne išrištas. Onutė kaltino Joną ir jo knygas, Jonas gi Onutę su jos knygomis. Naminių pajėgų dėl išrišimo tokio klausimo buvo per mažai.

Atėjo šv. Ona, varduvės Onutės. Pagal seną paprotį iš bažnyčios po mišių prigužėjo, privažiavo pilni namai Keidošiaus svečių.

Suvažiavo giminės, pažįstami, atvažiavo vikarijušas⁴⁸ pasilsėti po darbų visos dienos, prižadėjo ir prabasčius po mišparų⁴⁹ atsilankyti. Gaudė namai nuo balsų.

Už stalo svetlyčioje sėdėjo Keidošius ir mylėjo kunigą vikarijušą. Su jaisiais sėdėjo pora studentų: Vincų Vincas ir senio Škerdelniko sūnus — karštas lenkų patriotas, per tai žinomas daugius po vardu Lenkstudečio tarpu studentų universiteto, kuriame abudu buvo.

— Tai kunigėli ne tik nesigailiu, jog leidau Onutę pas poniją, bet džiaugiuosi. Kaimynai gąsdino, jog atpras ji nuo darbo, jog išdyks. O kaip aš matau, tai ji tik akis praplėšė. Ir ne žinau katras iš jų daugiau pasinaudojo iš mokslo ar Jonas, ar Ona, — kalbėjo paklaustas Keidošius į jaunąjį kunigą.

— Na, tai matai — linksmi perarė jį vikaras, — taip pralavinta visur tiks ir vyrą geresnį gaus.

— Taip! Taip! — Atsiliepė ir abudu studentai beveik vienu sykiu. — Mokslo mumis reikia! Tegul mokinas.

— Vieno nesuprantu — traukė toliau Keidošius truputį pamislyjęs — tankiai Jonas su Onute kelia ginčus. Viens sako vieną, kitas kitą ir abudu knygoje randa patvirtinimą savo žodžių. Kaip tai dedasi? Ak, viena teisybė?

— Tai ne gali būti, — atvertė ant šito Vincų Vincas, kad vienoje ir toje pačioje knygoje rastųsi patvirtinimas dėl abiejų...

— Ne! Ne vienoje! — Jonas randa savo knygoje, o Onutė savo.

— Na, tai matai, jau kitas suvis klausymas. Jono knygos rusiškos, tai jos ir linksta į rūsų pusę. Onutės lenkiškos — parašytos taip, kaip lenkams miela. —

— O kur gi teisybė?

— Teisybė, Keidošiaus, ar tik ne bus per vidurį.

— Tai sveikas laikai, jog ir lenkai meluoja? — paklausė, šnairai akimis metęs lenkstudentis.

— Ar tai da klausti reikia? Man rodos, jog šitą teisybę šiandien ir maži vaikai žino.

— Kame gi sveikas tą lenkų melą matęs? Ar aritmetikoje paraižytoje lenkiukai, ar geografijoje?

Kunigas

⁴⁶pasilsis — poilsis. [przypis edytorski]

⁴⁷sarmata — gėda, nemalonus jausmas. [przypis edytorski]

⁴⁸vikarijušas (lenk.) — vikaras. [przypis edytorski]

⁴⁹mišparai — popietinės krikščionių pamaldos. [przypis edytorski]

— Aritmetikoje tiesa melo nėra, bet jau apie geografiją, aš to pasakyti negaliu. Ji mat, lipsto lenkus. Vienok matote, ne apie geografiją ir aritmetiką eina tolidiniai ginčiai ir ne apie šituosius mokslus klausia Keidošius.

— Na, tiesa! — atsiliepė ir Keidošius ant šito. Ginčijasi Jonas su Onute vis apie istoriją.

— Taigi matote. O kame, jeigu ne istorijoje, didžiausiai visi apie save meluoja? — pritarė ir vikaras. — Paimkite kokią norite istoriją ar angielską, ar vokišką; visur rasite ne mažai melo.

— Aš to ne ginu. Aš tai visados sakau, jog rusai meluoja ir meluodami klaidina ir iš kelio veda, — atsiliepė lenkstudentis — Škeredelukutis.

— Bet ko meluos ponija, mokydama Onutę? Ak, ponija lenkė ir katalikė, į ką gi ji gali versti? Vers ji į katalikus — mes visi katalikai; vers ji į lenkus — mes visi lenkai! Kam gi jai, meldžiamas, meluoti?

— Gerai! Kaip sveikas dabar čionai šneki — ar lenkiškai, ar lietuviškai?

— Tegul sau ir lietuviškai, bet tai vistiek!

— Ne! Pavėlykite! — pertarė Vincų Vincas — paskui žiūrėsime, ar tai vis tiek, o dabar eikime toliau. Kas maištus visus kėlė — ar lenkai, ar lietuviai?

— Na, žinomas dalykas, jog lenkai, bet tai vis tiek...

— Pavėlykite! — pertarė vėl Vincas. — Pasakykite man, ar tie maištai buvo mums reikalingi ar naudingi?

— Ką čion da ir klausinėti, tai tikra dėl mūsų vien buvo prapultis, ir visi mes tiems maištams ir kylant bijojomės ir pakilus nuo jų šalinomės — atsakė Keidošius.

— Na, ot matai, jau ir ne suvis tiek. Po maištų uždraudė lietuviškas knygas, lenkiškų gi neuždraudė. Lenkai ir dabar meldžiasi sau ant savo kunigo, turi savo laikraščius, turi knygas, iš kurių pasimokyti visokių darbų ir išmislų gali, o mes nieko neturime ir negalime, tai jau, kaip matote, ir ne suvis tiek. Tiesa, galite pasakyti, jog kožnas lietuvis gali pramokti lenkiškai ir naudoties iš lenkiškų kūningų, bet, susimildami, atsiminkite, jog tik retas tai gali padaryti, o visi reikalauja prašvietimo, visi reikalauja žinių, kurios galėtų duoti jiems duoną. Mes gyvename savo šalyje ir esame vargšais. Visi pas mus kiti gerai gyvena, išskyrus mus: ir žydai, ir prūsai, ir rusai, ir lenkai. Tiktai mes skurstame, o dėl ko? Dėl to, jog neturime iš kur gauti tas žinias, kurias lengvai gauna kiti iš savo knygų. Francijoje⁵⁰ praščiokai dirba karūnas ir turi nemažą iš to pelną, Šveicarijoje dirba adynininkus⁵¹, Vokietijoje termometrus, lėles. Kodėlgi mes nieko nedirbame! Ar mes rankų neturime? Ar mūsų rankos prie darbų nelinks?

— Bet, susimildami, — pratarė vėl Škeredelukutis, — kuo esa kalti lenkai?

— Atleiskite už žodį, bet aš turiu jums pasakyti, jog tai vaikiškas klausimas ir pritingantis prastam vaikui, o ne inteligentui. —

— Kaip tai vaikiškas? — rūščiai paklausė užgautas vaikinai.

— Taip jog šitame ir yra didžiausioji nuodėmė lenkų prieš Lietuvą, o jūs da klausiate.

— Gerai, bet prašau jūs tai darodyti pirma, o jau paskui sakykite, kad tai taip.

— Jeigu taip norite, tai gerai. Pasakykite man, kokia valdžia buvo Lenkijoje ir Lietuvoje pradedant nuo Liublininės unijos⁵², kada paskutiniai susiliejo lenkai su Lietuva?

— Na, tai žinomas dalykas, jog valdžia buvo lenkų; nes lenkai ir Lietuva tai statė vieną valdystbę lenkų, kurioje ir vieni, ir kiti gyveno, kaip broliai ant lygių tiesy.

— Kokios gi mokslinychios buvo Lietuvoje? Kokį universitetą uždėjo lenkai Vilniuje?

— Gerai! Atsakysiu jums, jog mokslinychios buvo lenkiškos ir universitetas buvo lenkiškas, bet kas gi uždraudė lietuviams užsidėti tada lietuviškus?

— Ant šito aš jums atsakysiu kitu klausimu: kas dabar uždėjęs rusiškas mokslinychias, uždraudė lenkiškas?

— Na, tai ir vaikas žino, jog valdžia.

— Gerai, kodėlgi jūs nežinote to, jog lenkų valdžia draudė pirma uždėti lietuviškas mokslinychias? —

Svečiai

Ginčas, Patriotizmas

⁵⁰Francija (lenk.) — Prancūzija. [przypis edytorski]

⁵¹adynininkas — laikrodis. [przypis edytorski]

⁵²Liublininė unija — Liublino unija, 1569. [przypis edytorski]

— To niekad nebuvo! Kad lenkų valdžia spaustų lietuvišką kalbą! Lenkai ir lietuviai buvo tai lygūs visame kaip broliai; jų kalbos buvo lygios visame. Tik lietuvišką kalbą, kaip nekultūriška (neišdirbta moksliskai), atsiliko ir kaip netinkanti buvo pamesta per savuosius, o dabar jūs visame kaltinate lenkus... Jūs tik priežasties ieškote purvais mesti ant viso lenkiško, mat, dabar tokia gadynė, kad viskas lenkiškas persekiojamas, dergiamas...

— Pavėlykite, jūs ne tą užimate kalbėti; pabaikime vieną, o jau paskui pareikime ant kitos kalbos.

— Tai, ką čion da kalbėti!

— Bet pavėlykite — pratarė ir kunigas, tegu jis pabaigia.

— Ką čion da laukti, kur jis ras darodymus to, jog lenkai spaudė lietuvišką kalbą?

— Pavėlykite, o darodymai rasis — atsakė Vincų Vincas.

— Na, gerai, raskite!

— Kas iš jūsų, vyrai, neatsimena „nota-lingvos“? — atsigręžęs į gaspadorius, paklausė Vincų Vincas.

— Kur neatsiminsi brudo — prakalbėjo senis Škeredelnikas, nusišypsojęs.

— O kas tai buvo do per „nota-lingva“?

— Ugi, būdavo, jeigu kas mokslinyčioje išsitaria lietuviškai, tai jam rėždavo linija⁵³ į delną, kad net ranka sutindavo ir pakabindavo lentutę ant kaklo, kaip šunbranktį⁵⁴, su parašu „nota linguae“.

— Mūsų iškaloje⁵⁵ buvo ne taip, ne lentutę ant kaklo kabindavo, tik tokį raudoną suknios liežuvį — pridėjo Keidošius.

— Na, o ar mušdavo į delną su linija? — paklausė Škeredelnikutis.

— Kur nemuš! Mušdavo bjauriai ir ne sykį, tik tris sykius... —

— Tegū ir taip, bet kuo kalta lenkų valdžia, jog tokiose iškalose o draudė lietuvišką kalbą? Ak, tai patys žmonės samdydavo tokius mokytojus.

— Aš mokiausi miesto pavietavoje mokslinyčioje — ant šito atsakė Keidošius.

— Šito ginti negali. — pridėjo vėl ir Škeredelnikučio tėvas, — mano dėdė kunigą du sykius klasos plakė už lietuvišką kalbą. —

— Na, gerai, tegu bus taip, jog kliasose mokslinyčiose draudė lietuvišką kalbą, bet taip ji turėjo sau laisvę, — ginčijo Škeredelnikutis.

— Ir tai netiesa, — traukė toliau Vincų Vincas. — Kokia ten laisvė, jeigu žmonės turėjo poterius ir prisakymus lenkiškai kalbėti ir spaviedotis lenkiškai.

Kitaip nepavėlydavo vyskupai. Bažnyčiose pas mus Lietuvoje, kur nesuprasdavo nei žodžio lenkiškai, paliepta buvo lenkiškai giesmes giedoti. Na, dabar sakykite, kokių da jiems reikia darodymų, jog lenkų valdžia persekioja lietuvišką kalbą? Ar da geriau jums reikia parodyti, kaip lenkiškas brolis lietuvišką brolių paėmęs už gerklės, smaugė?

— Nagi, nagi parodykite da? — piktai šypsodamas pritarė lenkstudentis.

— Gerai. — Nugyvenę nuo koto bajorai ir kiti iš jų pabėgėliai rasdavo sau duonos kąsnį po visokių biurų (kanceliarijas), tapdami urėdninkais (viršininkais). Paklauskite, kas darydavosi, jeigu koku nors būdu gera vieta tekdavo lietuviui bajorui, norins jau ir aplenkėjusiam? Kiek skundų, kiek intrigų lenkai susitelkę darydavo, kad tik išvytų lietuvių ir tai paskutiniuose laikuose, kada ir pačius lenkus vos ne vos kentė kaip urėdninkus?

— Tiesa ir tai — atsiliepė jaunas kunigas. Būdamas gimnazijoje daug sykių aš apie šitokius lenkų darbus girdėjau.

— Mažai to, paimkite senus raštus mūsų kampo valdžios, o ten ištisai visur sutiksime lenkiškas pavardes, tartum, mūsų kampe tiktai ir gyveno vieni lenkai. Kaip urėdninkai, taip sūdžios⁵⁶, taip visi viršininkai grynai lenkiškos tautos buvo. Tame tarpe, kaip iš gyventojų sąrašo matytis, mūsų kampe buvo ir turtingesni, ir pakegesni bajorai lietuviai, o su lenkiškomis pavardėmis ne taip daug buvo.

— Na, tai kas gi iš to? — atvertė Škeredelnikutis.

Patriotizmas, Kalba

⁵³linija — liniuotė. [przypis edytorski]

⁵⁴šunbranktis — valkata, bastūnas. [przypis edytorski]

⁵⁵iškala (sl.) — mokykla. [przypis edytorski]

⁵⁶sūdžia (brus.) — teisėjas. [przypis edytorski]

— Štai kas! — Tame, jog mes dabar vargstame, jog neturime savo literatūros, kalti lenkai su jų valdžia. Apie ką ir ėjo terpu mudviejų ginčas.

— O dabar prie rusiškos valdžios ar geriau?

— Aš to ir nesakau. Nes tai jau suvis kitas klausimas. Jeigu Jonas šlubas (raišas) ir Kaulas šlubas, tai da tai nežinklina⁵⁷, kad aš jiems dviem kojas išsukau, per tai ir nėra ko manee apie tai ir klausti. Nes toks klausimas yra negudresnis už tą, apie kurį taip ilgą ginčą teko kelti. Dėl to...

Bet nenubaigęs, šyptelėjo Vincų Vincas ir pakilęs nuėjo su keliais gimnazistais šalin. Škeredelnikutis paraudo iš piktumo.

III

Praslinko vėl metai. Tartum, viena akimirka, tartum, nuo mostelėjimo galingos rankos po šaltai žiemai sukilo vėl žolės — parėdai lauky, pievos sužydo, pakvipo visokiomis kvapsnimis, girios apsidengė lapais; nukratę nuo savęs ledo ryšius, sujudo upės, upeliai; ežerų paviršiai banguoti pradėjo po senovei. Viskas po senovei, tik žmonių karta vienais metais senesnė tapo.

Buvo pabaiga gegužės mėnesio. Sodelyje ponios ant bažnytinės ulyčios (gaso) sėdėjo Onutė ir pati ponia ir dirbdamos šnekučiaivosi. Onutė dabar jau paaugusi mergaitė laukė tėvų atvažiuojant jos parsivežti namo. Tiesa, ji labai pamėgo poniją, pas kurią porą metų praleido ir kuri dėl jos nemažai gero padarė, bet nenorėdama tėvo pinigų bereikalingai laidyti, ryžosi grįžti atgal suvis namo.

Ką galėjo pramokti, pramoko. Ir ponia pati jai tai beveik parodė.

— O to, Onute, dabar tu nuo manęs nieko daugiau jau negali pasinaudoti. Apsiejimo gražas jau tu pramokai. Jeigu tau dabar atseitų ir į salioną⁵⁸ patikti, tu ir ten sarmatos man nepadarytum nei savo kalba nei apsiėjimu. O ką apie siuvimą ar virimą, reikalingus naminius darbus, tai tokios kaip tu dabar reikia paieškoti.

Butu viskas gerai — viena ne, jog aš pripratau prie tavęs labai ir bus nelengva apseiti, kol atprasiu.

Ant šito atsiduso ir Onutė ir pratarė:

— Guodotina⁵⁹ ponia! Ir man nelengva bus nuo jūsų skirtis, bet mano toks padėjimas, jog neturiu savo valios ir išteklių tokio, kaip aš norėčiau. Pas jus pripratau aš prie šviesesnio gyvenimo — ir kaimė gali būt, jog dabar bus man sunku, bet ką padaryti.

— Tiesa, vaikeli! Nubrauk savo ašaras ir atsiduoki ant Dievo valios! Aš pati žinau, jog nelengva iš geresnio padėjimo patektis į sunkų. Bet visur randi ne šiokią tai tokią paguodą. Aš savo sunkiame, tartum be jokios prašvaistos tamsiame padėjime, radau vienog nusiramimą dėl savęs pramokydama savo gimines ir tavo apsiėjimo ir darbų, man žinomp. Ta, vaikeli, grįši į kaimą, mokyki kitus kaimynus mylėti savo tėvynę Lenkus⁶⁰!

— Poniute! — išlėto pratarė ant šito Onutė — aš esu lietuvininkė ir man jeigu reikėtų mokyti tėvynę mylėti, tai aš turėčiau mokyti Lietuvą mylėti, o ne Lenkus.

— Ot, jau ir matytis Vincų Vinco įtekmė⁶¹ — užpakalyje jų atsilepė netikėtai vyriškas balsas Škeredelnikučio, neseniai sugrįžusio iš universiteto ant vakacijų.

— O, kaip ponas mus nugąsdinai — atsilepė ponia — taip vagčia prie mūsų priėjęs!... Argi jums ne sarmata? — O ko man sarmatytis? Aš norėjau paklausti, apie ką jūs čionai kalbatės, apie kokius kavaliarius?

— Tai da negražiau iš jūsų pusės ir atleiskite man, jeigu aš jums tai sakau, nežiūrint ant visos mano guodonės, kurią turiu dėl jūsų, kaipo lenko — tautiečio gero. Vagčia klausytis yra tai vienas iš darbų negražių, teršiančių garbę, o vagčia klausytis kalbos moterų yra tai da piktesnis dalykas.

— Ka! ka! ka! — nusijuokė kaip kumelė negražiai Škeredelnikutis — tai, kaip matau, ponia dėl manęs prirengė visą pamokslą. O tuom tarpu turėčiau aš poniai kitą pamokslą pasakyti apie tai, jog ponia per porą metų nemokėjai įkvėpti lenkišką dvasią šitai jaunai

⁵⁷ *neženklina* — čia: nereiškia. [przypis edytorski]

⁵⁸ *salionas* — būrelis žmonių nuolat susirenkančių privačiuose namuose ir svarstančių politikos, meno, literatūros klausimus. [przypis edytorski]

⁵⁹ *guodotina* — brangioji. [przypis edytorski]

⁶⁰ *tėvynę Lenkus* — čia: tėvynę Lenkiją. [przypis edytorski]

⁶¹ *įtekmė* — įtaka. [przypis edytorski]

savo mokytoinei. Pagal mano mislį, toks darbas tai jau ne sarmata, tik stačiai prasižengimas priešai tautišką lenkų darbą.

— Susimildamas, ką ponas kalbi? Ar tai mislyji, jog aš nors valandą apleidau savo apeigą kaip lenkė tautietė? Bet ką aš galiu padaryti? Ką aš tik pasakau ir geriausia, ji klauso manęs su atsidėjimu, o iškreipia saviškai. Aš sakau: reikia mylėti savo tėvynę Lenkus; ji man atsako: tiesa, reikia man mylėti mano tėvynę Lietuvą. Aš sakau: Lenkai ir Lietuvą vis tai viena. Ji gi man atsako, jog Lietuva guli į žiemius nuo Lenkų ir užima Kauno, Suvalkų ir pusę Vilniaus rėdystės, ir pertai de facto ji skiriasi savo padėjimu; jog išskyrus tai skiriasi kalba, būdu svieta ir nešene⁶². Ką aš turiu ant šito atsakyti?

Nemielai debtelėjo žvairai kiauliškomis be blakstienų ir skrustų akimis Škeredelnikutis ant ponios; storos jo lūpos susiglaudė į nemėgusį šyptelėjimą; bet tuojau ir pasibaigė. Pikta jam buvo, jog jį susarmatijo, nors siekėsi tai ir užslėpti. Pikta dabar jam pasidarė, kad neturėjo ką atsakyti ant žodžių ponios, kuriai jis siekėsi atkeršyti už padarytą sarmatą. Dėl to, kryptelėjęs lūpomis, atsiliepė:

— Šitas kalbas da ir paskui po metų kitų rasime, o dabar pavėlykite paklausti, ar gėrėte arbatą.

Išgirdusi šitokią pabaigą ginčo, Onutė turėjo dručiai susičiaupti, kad ne prunkštelėtų juoku, nes atsiminė pasaką apie kalę, kuri po kaimą bėgiojo nuo vienu namų pas kitus esti. Ir neiškentė nepratariuosi dūšioje:

— Tikra kalė... o neva mokytas žmogus ir sarmatos tik tiek, kiek pas kalę, ir apsėjimas visame toks jau.

— Poniute, aš, jeigu pavelysite, eisiu velik į pakajus⁶³ rengtis, nes tėvai kas valandą gali atvažiuoti — pakilusi atsiliepė Onutė ir debtelėjo akimis ant Škeredelnikučio. Ką patėmyjęs tas išsišiepė ir parodė gelsvus, kreivus ir plačius kaip kumelės dantis. Paskui nelaukdamas ponios atsakymo nei į savo klausimą, nei į Onutės — grėždamasis į Onutę pratarė:

— Gal ir arbatą pagaminsite?

— Jeigu ponia lieps man pasakyti apie Jūsų norą slūginei, tai aš pasakysiu, o gal ir patys.... — Šyptelėjusi truputį pridėjo ir nepabaigė.

— Eisime, Onute, visi į pakajus — ant galo prakalbėjo ir pakilo nuo suoloelio.

Eidama ji ir sykį ir antrą pažiūrėjo ant Škeredelnikuozio ir Onutės.

— Kodėl Ponia taip žiūrite ant mudviejų? — patėmyjęs tai paklausė Škeredelnikutis.

— Žiūriu ant jųdviejų ir lyginu...

— Kas gi iš to palyginimo išėjo?

— Norėčiau, kad ponas būtum nors truputį panašus į Onutę — atvertė jau ponia, neduodama stataus atsakymo.

— O kam gi tas panašumas man būtų reikalingas?

— Tada mažiau ant savęs ponas paneštumei.

— Kitais žodžiais ponia sakau: jog aš niekam nevertas.

— Suvis ne tai. — Aš poną dideliai guodoju; o ką aš sakau, tai tik rodo, jog aš Onutę da aukčiau statau nei Jūsų mylistą.

— Tai ponia ne tiesą kalbate. Menkiausias vyriškis yra visados vertesnis už geriausią merginą; — atsakė lenkstudentis.

— Taip, bet tai dėl nuotakos. O aš ne nuotaka. Dėl to dėl manęs, Onutė viršesnė už kiekvieną vyrą, nemokantį save vesti⁶⁴. O tamsta šiadien du sykius parodei save ne žentelmenu.

— O ponia man šiadien jau antrą pamokslą sako. Bet aš vis tik jus palinksminsiu. Studentai lenkai Vincų Vincui taip gražiai pakišo koją už jo litvomaniją, jog jis šįmet nei ant vakacijų nepervaziuos ir nedarkys čionai jaunūmenės su savo antilenkiškėmis idėjomis. Tiesa sakant, aš tai jam daugiausiai ir įtaisiau.

— Jeigu pasakytum pons, jog atvertei jį ant gero kelio, pavertęs į lenkišką tautietį, tai aš džiaugčiausi labai, o dabar.... nėra man ko džiaugtis. Aš kaip lenkė stoju ir turiu

Patriotizmas, Tautybė

Vyras, Moteris

Pamokymas

⁶²nešėnė — rūbai, apdaras. [przypis edytorski]

⁶³pakajus (lenk.) — kambarys, menė. [przypis edytorski]

⁶⁴save vesti — elgtis. [przypis edytorski]

stoti visados už lenkišką darbą ir aklai seku tokius kaip pons beveik visame. Bet širdis mano ir protas iš šito jūsų darbo nesidžiaugia.

— Na, tai gal džiaugsitės! Kada aš jums pasakysiu, jog mes ryžomės padaryti taip, kad Vincų Vincas negrižtų mažiausiai po kelis metus namo.

— Kaip gi jus padarysite?

— Mes užsiundysime ant jo prabaščių ir taip...!

— Viešpatie! Kas do per ištarimas! Perprašau, bet tai nepritinka suvis kalbėti taip apšviestam žmogui!... Tai viena. O antra, jeigu norėsite taip padaryti kaip sakote, tai reikės meluoti, nes kiek žinau Vincų Vincą, tai jis niekam į kelią pats nelenda. Nelindo tokiu būdu ir prabaščiu. O melas ant ilgo nesitęsia ir, tiesą sakant, intrigos į gerą niekadės neveda ir man jos nepatinka.

— Mes nemeluosime, nesibijokite.

— Ar tai jūs teisybę sakysite?

— Mes sakysime pusę teisybės.

— Kaip tai pusę?

— Ot kaip: vienas žmogus atsiuntė į sudą tokį liudijimą, ant laiškelio parašytą: „Aš gerai žinau, jog ne Jonas užmušė Baltrų“. Geras sudžia perplėšė pusiau laiškėlį ir numetė šalin dalį iki žodžiui „Jonas“. Ir likosi, kaip matote, pusė teisybės su parašu: „Jonas užmušė Baltrų“. Prisiuvęs šitą pusę teisybės prie aktų, sudžia su lengvą širdžia apkaltino Joną nesibijodamos nieko.

— Atsileiskite! — ant galo pratarė ponias, — bet man rodos, jog jūs tik juokiatės, o ne teisybę kalbate. Jūs taip nedarysite!

— Suvis ne! Aš jums kalbu šerio ir kalbu dėl to, jog šitame darbe ir jums paskirta dalis. Jūs turite dergti Vincų Vincą pas savo pažįstamus čionai mieste. Tautiškuose darbuose, supraskite, visi įrankiai ir visi būdai darbo geri.

Ponias su lenkstudenčiu eidami truputį atsiliko nuo Onutės, kuri įsprūdo ūmai į namus, ir galą šnekos vedė tiktai vieni du, per tai taip aiškiai apie viską ir kalbėjo. Bet be reikalo jie užsitikėjo, kad jų nieks negirdi... Tankiai ir sienos turi ausis.

IV

Onutė sugrįžo namo.

Nelengva buvo iš pradžių jai dirbti baltomis, išlepintomis rankomis sunkius ir nevalius kaimo darbus; nelengva buvo paprasti vėlai gulti, o švintant kelti, bet viską dalaikė jaunas prigimimas, ir po dviejų nedėlių Onutė jau juokdamosi, kaip sena darbininkė, stoji visur prie darbo. Mažai to, namuose spėjo viską jį paversti saviškai. Išlygino molinę stubos⁶⁵ aslą, kakalį, išbaltino vąpną su druska; seklyčioje ant langų pakabino savo rankų darbo firankas, drabužiams padirbo pakabus. Seklyčios aslą kasdien spėjo išbarstyti turtokomis (ajerais). Darželyje, nors nelabai puikios, bet atsirado lysvelės su gražiais takais terpu jų. Neišsiliko ir drabužiai nuo jos rankų. Tėvo sermėga pagaliaus ir ta pajuto Onutė, kuri permainingai nepritinkančius jai guzikus. Takelis į gryčią, kiemas, šulinys... Visi kitą paveikslą gavo.

— Motin — kalbino sykį Keidošius pačią — aš savo namo nepažįstu, kaip Onutė parvažiavo.

— Ar tu nepatėmyjai, tėvai, kas ir su kitais namiškiais darosi, ir tie kaip ir užsikrėtė nuo Onutės.

Ant šv. Onos suvažiavo vėl svečiai į Keidošius, nebuvo tik vieno Vincų Vinco, kurs iš tikro negrįžo ant vakacijų namo. Vietoje jo buvo prabaščius, norins ir drūčiai po pietų atvažiavo.

Naudodamiesi iš giedraus oro, svečiai pasklydo po sodną, po laukus, bet kažnas iš jų pulkas (būrys) norėjo, kad jame butu Onutė. Seniai vadino ją į laukus javų žiūrėti, moters kvietė į klėtį parėdus parodyti, jaunūmenė iš sodno neleido nuo savęs.

— Onute! — šaukė senis Katilius, švepluodamas — meski tu tuosius jaunus, jie da spės tavimi atsigėrėti; iki vėlyk su mumis seniais pasigėrėti Dievo dovanomis į laukus. Su javais gėrėsi, mes tavimi. — Ak, jau mums neilgai ant svieta būti.

⁶⁵stuba (vok.) — pirkia, troba. [przypis edytorski]

— Tiesa, seni — pritarė jam Onutės podė⁶⁶ — likusi jaunūmenės pulke jauna da moteriškė — laikas jau tau apie kapines mislyti.

— Aš ir iš gručko⁶⁷ padarytą giltinę tau atšipsiu, tegul gi tave Tipulis papjautu — pridėjo Kurpiūnas — jeigu jau tu ieškai greitos smerties⁶⁸.

— Ei, ne, Petruti, aš ne smerties ieškau, aš tik Onutę vadinu — atsakė senis jam į tai.

— Na, tai gerai! Aš tau dvi giltines atšipsiu, kad tik tu Onutę nešauktum.

— Onute! Tave moters šaukia! — užriko tame tarpe Keidošienė, iškišusi galvą iš klėties.

— Dėdiene! Pasakyki moterėlėms, jog mes vietoje Onutės atšipsime joms du dielus: vieną molinį, kitą senį Katilių ant sudraskymo. O Onutė da per jauna. Kad paspėtų šiandien kur ją šaukia, reikėtų merginą suplėšyti į dalis.

— Tik ant valandėlės, vyručiai — kalbėjo gospadinė.

— Gerai. Tai mes patys ją ir palydėsime į klėtį.

Jaunuomenės pulke Onutė žydėte žydėjo. Galvą jos, kaip ir kitų mergų, rėdė pakalkė⁶⁹ su sidabrinu galionu⁷⁰ ir kvietkomis; kaip ir kitų mergų, liemuo buvo pridengtas kikliku⁷¹, bet viskas truputį ne taip išrodė, kaip ant kitų. Už jos pakalkės buvo prikimšta ne daržinių kvietkų, tik kelios šakelės rūtų su žibučiais ir du žiedai radastos. Juodas jos kiklikas apėmė laibą ir lankstų jos liemenį palikdamas ikvaliai vietos dėl išsiūtų marškinų baltų. Žaliadryžis sijonas su blizgančia limavone norius buvo panašus ant kitų, bet raštus daug gražesnius turėjo. Tartum ta pati kaimo mergina, bet ne ta pati.

— Ir graži gi Onutė — kalbėjo Kurpiūnas į jos podę — akių atitraukti nuo jos negali.

— Tik sergėkis, kad neišsidurtum — šyptelėjusi, ta pratarė.

— Jūsų mylista, į tokią ir išsidurus ne sarmata.

— E! Kaip matau, Petruti, jau tu, turbūt, ir išsidūrei — užmetė moteriškė.

— Jau jeigu senis Katilius išsidūrė, tai man ir Dievas liepė — atkirto vyras.

— Na, tai ko da daug lankti?

— Mm! Laukt reikia — Onutei tik penkiolika metų.

— Šitaip! Tai jau tu ir metus jos paskaitei⁷²? — juokdamasi kalbėjo moteriškė.

— Geriau, nei kitų, savo pereitus...

— Ką ten judu tarstotės? — atsiliepė iš tolo jaunasis kunigėlis, priedamas artyn prie Kurpiūno — ar judu nesibijote nei žmonių, nei...? — čion ir kunigas prabaščius, čion ir vyras.

— Kunigėli! Mudu ant nieko pikto nesitarstėme su Kurpiūnu, kad reiktų man ko nors bijotis — atsakė podė Onutės — aš tik jį spavėdojau⁷³ saviškai.

— Na, ir ką? Ar prisipažino prie savo nuodėmių?

— Dabar aš kaningėliui jį palieku, tai gal Jums jisai aiškiau viską išpasakos nei man apie savo nuodėmes.

— Gerai sakai — pasako kunigas, imdamas Kurpiūną už pažasties ir vesdamas šalin.

— Ar tu nepatėmyjai — kuždėjo jisai Kurpiūnui — jog prabaščius visą laiką su lenkstudenčiu.

— Tiesą sakant, nepatėmyjai; aš tik vieną Onutę mačiau — atsakė Kurpiūnas šypsodamas.

— Nei be juoko aš tavęs klausiu — su nusiminimu kalbėjo kunigas — mane labai rūpina tas jų ilgas pašnekiš ir apsiniaukimas prabaščiaus. Iš tokio pašnekio nieko gero negali išdygti, aš tai žinau iš datyrimo⁷⁴. Jau kelintas metas aš patėmyjai, jog kaip tik šitas lenkstudentas pašneka su prabaščium, tai prabaščius kiekvieną sykį paskui ima daryti kokius nors bjaurumus mūsų kampo jauniems inteligentams. Prieikite jūs ir pakalbėkite su kunigu, ar negalėsite kokiu nors būdu lenkstudenčio intrigas sugadinti, arba, nors jų

⁶⁶podė — krikštamotė. [przypis edytorski]

⁶⁷gručkas (brus.) — sėtinys, griežtis. [przypis edytorski]

⁶⁸smertis (sl.) — mirtis. [przypis edytorski]

⁶⁹pakalkė — karūna, vainikas. [przypis edytorski]

⁷⁰galionas — moterų galvos papuošalas, brokatinė gėlėta juosta. [przypis edytorski]

⁷¹kiklikas — trumpas drabužis be rankovių. [przypis edytorski]

⁷²paskaitei — čia: paskaiciavai. [przypis edytorski]

⁷³spavėdoti (brus.) — klausytis išpažinties. [przypis edytorski]

⁷⁴datyrimas — patirtis. [przypis edytorski]

pasekmes sumažinti, ag ir taip jau mūsų vaikinams nekaltai, o daug tenka nukentėti, ypač per priežastį šito išgamos lenkstudentčio.

Taip pasakęs, paleido rankas Kurpiūno ir nuėjo į šalį kreipdamas vienog linkon prabaščiaus.

— Kunige prabaščiau! — šuktelėjo Kurpiūnas — ar ne pastatyti stalėlį po liepa ir ar nepaieškoti kortų?

— Ugi ar rasis partneriai lošti? — atsakė paklaustas prabaščius.

— Rasis, Jūsų Mylista! Aš sėsiu, sės ponas Skriaudupys, kunigas vikaras ir Jūsų Mylista.

— Onute! — priėjęs Kurpiūnas prie jos iš tyko prakalbėjo — liepkite atnešti stalėlį dėl lošimo kartomis, ir jeigu galėsite, nugramzdinkite kur nors lenkstudentį, jis čionai kokią nors vėl intrigą su prabaščium prieš mūsų inteligentus vaikus pradėjo.

— Žinau — atsakė ant šito Onutė, dėbtelėjusi ant Kurpiūno savo mėlynomis akimis, kuriose jis pasaulio visą laimę tartum pamatė — tai ant Vincų Vinco jis pakėlė prabaščių.

— Iš kur jūs galite žinoti? — paklausė nusidvyjęs⁷⁵ Kurpiūnas.

— Pas ponią buvo apie tai kalba — traukdamosi pratarė Onutė.

Neužilgo prabaščius sėdėjo už stalo ir kortomis lošdamas puryjo ant Vincų Vinco.

— Kas galėjo tikėtis, kad tokių tėvų vaikas išeis taip iš kelio. O vis tai per tai, jog užsimanė aukštų mokslų, kurių jo menka galva nedalaikė. Vis tai per šykštumą savo. Neišmokino tėvai mažą baimės Dievo ir nuolaidumo, tai dabar ir sulaukė velnio. Girdėjote? Jau jis pavirto suvis į maskolių ir priėmė stačiatikystę.

— Kunige prabaščiau! Ak, tau jau ne pirmą kartą taip apie jį šnekant tenka girdėti, ir užpernai taip apie jį pasakojo lenkstudentis, o kaip parvažiavo namo, visi pamatėme, jog tai ne tiesa.

— Matote, tada ir lenkstudentį suviliojo patys mūsų kampo litvomanai tyčia, kad daugiau jam niekad ir niekas netikėtų. Tai matote, buvo prieš jį visa intriga padaryta.

— Gerai! o pernai da gi tas pats lenkstudentis melavo apie mūsų kampo inteligentus, jog jie visi būtin padavę į gubernatorių atsiliepimą su prižadėjimu apmaskolinti mūsų kampą į penkis metus ir būtin gavę užtai po dvarą Vilniaus rėdyboje?

— Na, da nežinia, ar tai melas, ar tiesa?

— Tegu taip! Bet kur jau tie dvarai jų?

— Dvaras galėjo jiems žadėti paskui.

— Gerai! Bet kodėl jie iki šiame laik nieko panašaus tokio nedarė, kas verstų mūsų žmones į maskolius.

— Kaipgi nedarė! — užriko prabaščius. — Į Dievą netiki, į bažnyčią neina...

— Kunige prabaščiau, kaipgi jie eis į bažnyčią, jeigu ten iškeikia juosias iš ambonos.

— Aš juosius ir iškeikiau už tai, kad jie neina. Ir dabar nebus to pamokslo mūsų bažnyčioje, kuriame nebus užgauti tie bedieviai litvomanai mūsų kampo. Ir dėl to prašau dabar kunigą vikarą ir paliepiu jam nuo šios dienos visados taip vadinamus inteligentus mūsų kampo statyti visur ir visiems už paveikslą pykčiausių žmonių, kurie pykčiau velnio siekiasi žmones traukti į pragarą. Paliepiu nesisaugoti ir vadinti juosius vardais ir pavardėmis. Tegu visi aplinkiniai tai žino ir saugoja jų.

— Kunige prabaščiau! — atsidusęs net atsakė ant šito vikaras — tai nesutinka su mano sąžine. Aš nieko pikto nežinau ir negirdėjau apie inteligentus. Jeigu jie ir kaip kada išsitaria nepritinkančiai, tai ne pikčiau už kitus jaunus žmones, kurie per nedatyrimą, ar per karštumą nevisados priderančiai valdo savo liežuvį. Tai viena, o antra, kaip matau, jums tai pasakojo lenkstudentis, kuris jau du sykius jums pamelavo ir kuriuoju užsitikėti negali.

— Ką tai, kunige, kalbi! — pakėlė prabaščius vėl balsą — lenkstudentis dievobaimingas žmogus ir nemės žodį bereikalingą ant kito.

— Ant ko gi jūs pažįstate jo dievobaimingumą?

— Jis kas nedėlia mūsų bažnyčioje meldžiasi...

— Tiesa! — pratarė Skriaudupys — tik reikia pridėti, jog jis meldžiasi žiūrėdamas į Onutę, o ne į altorių ir jog vietoje „Tėve mūsų“ šnabžda vieną žodį „Onute“. Dėl to jeigu

Svečiai

Tautiškumas

⁷⁵nusidvyjęs — nusistebejęs. [przypis edytorski]

jis dievobaimingas, tai ir aš ne mažiau už jį, norins šįmet man da neteko nė sykį „Tėve mūsų“ sukalbėti.

Prabaščius apt šitų žodžių pakilo nuo kėdės, su juoju pakilo ir jaunukas,

— Meskime vėlyk šitą lošimą — pakilęs pratarė prabaščius. — O ką apie dievobaimingumą, tai aš jums, pons mokytojau, turiu, ot, ką pasakyti: „Tokios kalbos, kaip jūsų, nepritinka mokytojui, tiktai tokiam litvomanui, kaip Vincų Vincas”.

— Ka! ka! ka! — nusijuokė Skriaudupys, — Kas man pritinka, tai jau aš pats gerai ir žinau ir prašau apie mane nesirūpinti. O ką į litvomanus aš niekad neprigulėsiu. Da tie durniai nedaugo iki manęs.

— Kas gi sveikas esi? — paklausė, akis net išpūtęs iš nusidivijimo, prabaščius.

— Aš esu mokytojas — šypsodamas atsakė Skriaudupys, pastatęs akis į prabačių.

— Aš klausiu: kokio esi tikėjimo, kokios tautos?

— Ka! ka! ka! — pasileidė vėl juokais Skriaudupys. — Aš neturiu nė saito, nė brankto. Aš nepripažįstu nė tikybės, nė tautos. Aš esmi žmogus ir daugiau nieko. Ot, jūs intrigavojate vieni prieš kitus, kaip lenkstudentis prieš litvomanus.

Perprašau! Litvomanų pas mus nėra — pertarė Kurpiūnas.

— Na, gerai!.. Intrigavojate taip, kaip lenkstudentis prieš lietuvius — traukė toliau Skriaudupys — o jūs, lietuviai, nykstate, prapuolate, nežinia dėl ko ir kaip. Tokie gi, kaip aš, sau stovi ir juokiasi. Mes gerai matome ir žinome, kas bus ir ko reikia laukti.

— Kuo gi negeras lenkstudentis, kuo gi kvaili tokie kaip jis, jūs ir iš jų juokiatės? Ak, jie siekiasi užlaikyti mūsų karalystę Lenkus, sekiasi atgaivinti ją — klausė prabaščius.

— Taigi ar reikia didesnio durniaus? Argi jūs mislyjate, jog valdžia daleis savo valstijoje platinti lenkus? Tai kurs kitaip mislyja, taip kvailas, kad apie jį nė kalbėti nereikia. Bet kvaili ir litvomanai — pfu! Vėl apsirikau. — kvaili ir lietuviai jeigu jie nori ir mislyja užsilikti. Lietuvoje už poros desetkų metų neliks nei vieno lietuvio, visi pavirs į stačiatikius maskolius. Taip mums išreikškė mūsų direktorius... Dabar, gal, suprantate, dėl ko aš į ne jokią tautą neprigaliu. Ak, netiki į nieką ir lenkstudentis, bet vistiek jis kvailys, nes dirba dėl lenkų, ir būtų da kvailesnis, jeigu jisai dirbtų dykai...

— Ar tai jis už pinigus dirba? — neiškentė Kurpiūnas nepaklausęs.

— Jis sakosi gaunas po dešimtį rublių kas mėnuo, o išleidimai vardan „polskos spravos” ne iš jo, tik iš lenkų kišenės. Ot, ne per seniai jam atsiuntė penkias dešimtis rublių lenkiškiems reikalams, ant rankų vieno mokytojaus, man pažįstamo, kuris taipogi neva laiko lenkišką pusę.

Palengvo partnerai prasišalino nuo Skriaudupio, išsiskirstė palikę jį vieną viduryje sodno su jo dideliu protu.

— Ar tujinai — kuždėjo prabaščius į ausį vikarui — man lenkstudentis davė ant egzėkvijų 10 rublių. Gerai, da aš apie tai neišsitariau prieš šitą mokytoją... Turbūt, tai jis man davė iš tų atsiųstųjų... Bet Dievo valia, vis tik mums reikia iki paskutinai ginti lenkus. Ir ką aš sakiau apie Vincų Vincą, tai prašau išpildyti.

— Ir dabar, po šitai šneka? — paklausė vikaras neištikinčiai pažiūrėjęs į prabačių.

— šita šneka nieko nemaينو — atvertė ant paklausimo prabaščius mūsų, kaipo dvasiškų asabų⁷⁶ pereiga stoti už lenkus.

— Prašysiuosi, kad mane perkeltu į kitą parapiją — pratarė vikaras Kurpiūnui, atsišveikindamas.

— Dėl ko gi taip?

— Matote, gyventi tarpu tokių kaip prabaščius ir tokių kaip Skriaudupys, kurie be saito ir be brankto, man per sunku. Prabaščius liepė man pasakyti pamokslą žmonėms, kada iš tikro reiktų jam pasakyti pamokslą. Skriaudupys vaikščioja be brankto ir be saito, kaip ta degloji; iš tikrųjų reiktų jam neatbūtinai ir saitą ant sprando užnerti, ir branktą pakabinti. Bet lik sveikas, Kurpiūne! Antai, jau tavęs Onutė akimis ieško. Jeigu aš čionai negyvensiu, pakvieski ant svodbos⁷⁷.

— Duoki, Dieve, kunigėli, kad taip būtų, kaip man užmenate — atsiliepė Kurpiūnas — ak, tartum mergina nesišalina nuo manęs.

Tautiškumas, Tikėjimas

Pasipiktinimas, Šmeižtas

⁷⁶asaba (lenk.) — asmuo. [przypis edytorski]

⁷⁷svodba (brus.) — vestuvės. [przypis edytorski]

Gražus buvo vakaras. Saulelė raudonais spinduliais uždegė sodno medžius, nužėrė auksu ant lengvų padangės debesų ir pabiro nutiško drebančią šviesą ant pievų vejų, ant liemenės linų, avižų ir miežių, svyruojančių laukuose.

Jaunas kunigas ėjo namo pėsčias ir nors buvo sunku jam ant širdies, vienok negalėjo nepatėmyti prigimimo grožybės ir pratarė į save:

— Koks gražus Dievo rankų darbas, koks gražus jo sutvėrimas mažiausiame krisle ir neapimame pasaulės ruime! Tik dėl to žmogus, tas žemės valdonas, sutvertasis ant Dievo paveiklo ir panašumo, vietoje pataisyti savo laiką, vietoje paversti į lengvesnį gyvenimą dėl tokių jau kaip pats, — nuo amžių naikina ramumą ant žemės ir verčia gražų pasaulį ant ašarų pakalnės? Bet, Tėve Visagali! Būk valia Tavo kaip Danguje taip ir ant žemės!

Grožis

V

Toli nuo Lietuvos, dideliame mieste, už stalo sėdi jaunas vaikinys ir rašo. Ant stalo guli kelios knygos ir popierių apščiai. Vienos rašytos, kitos da grynos... Per atidarytus langus lėkė vilnys vaikšaus, plyno oro ir geso balsai, bet truputį pasilpę, nes butelis (kvateras) ant antrų gyvenamų ir ant kiemo. Vienok balsai, kaip matyt, nekenkia suvis vaikinui, pripratusiam prie jų. Darbas eina smagiai. Alavėlis⁷⁸ skubiai braižo popierą, lakštas lakštą seka.

Studentas

— Da valandėlė, ir bus gatavas ne tik šios dienos, bet ir rytdienos darbas — pratarė atsikeldamas smarkiai nuo stalo ir vaikščiodamas po butelį... Dabar reikia truputį pavaikštinėti.

Bet nespėjo kelis sykius pereiti išilgai butelį, kaip atsidarė durys ir per jas pasirodė pora jaunų taipogi vaikinų.

— Sveiki drūti, pons Vincentai! — pratarė vienas iš jų.

— A, sveiki drūti! — atsiliepė pavadintas Vincentu vaikinys, kurs buvo ne kas kitas, kaip Vincų Vincas. — Tai jau kaip matau, atkeliavote. Na, prašau į vidų, sveiki atkeliavę. Sėskite, kaip galite; pas mane meblių⁷⁹, kaip matote, nedaug. Pons Keidošiau, sėskite artyn ir papasakokite, kas gero pas jums? Kaip mano tėvai ten gyvena?

Svečiai

— Visi sveiki ir mano ir jusų tėvai.

— Onutė, girdėjau, namie jau.

— Onutė mane atlydėjo.

— Ar gali būti? — neištikinčiai paklausė Vincų Vincas.

— Iš tikrųjų! Ponia turėjo reikalą į šitą miestą, na, tai matote, mes visi ir susitarėme važiuoti: aš, Kurpiūnas, Onutė ir ponia.

— Tai ir Kurpiūnas čionai?

— Ugi, ir jis atvažiavo.

— Na, kad taip, tai po šimts velnių viskas! Šiandien ir rytoj būt man šventė.

— Ot, aš ir atėjau tamstą vadinu pas save. Mes čionai netoli nuo jūsų mylistos sustojome nameliuose.

— Ar žinote ką? Pas jus aš eiti eisiu, bet mislyju, ot, ką padaryti. Numeriuose nė jūs da nespėjote apsigyventi, dėl to ant arbatos, man rodos, būtų geriaus pas mane susirinkus. Ak, tiesa, tai būtų truputį prieš etiketą, bet pakeleivingiems ir svetimoje šalyje vargu visus etiketus išpildyti. Dėl to pavėlykite man valandėlę tik atiduoti prisakius, ką turi pagaminti mano tarnas dėl arbatos. Ak, tiesa, tai bus per anksti ir, galbūt ponai ir Onutė nusutiks, bet man vis reikia pasirengti...

— Tiesą sakant, jos nesutiktų eiti priešai etiketą... bet aš taip mislyju, jog sutiks.

— Dėl ko gi taip jūs mislyjate?

— Mat, abiedvi akyvos pažiūrėti, kaip gyvena studentai...

— Na, ir tai tiesa. Ko nepadarys prašymas, tai pabaigs akyvumas. Vienok turiu pasakyti, pons Keidošiau, jog esi labai pasargus⁸⁰.

Po valandėlės, kaip ir prakorė Keidošius, visa draugija susirinko Vincų Vinco butelyje.

Ant stalo dabar vietoje popierų ir knygų stovėjo virdulys garuojantis ir užkandis nepuikus: bulkos, suris, dešra, pora butelių vyno, truputis saldumynų...

Draugija

⁷⁸alavėlis — pieštukas. [przypis edytorski]

⁷⁹mebliai (lenk.) — baldai. [przypis edytorski]

⁸⁰pasargus — atsargus, akylas. [przypis edytorski]

Ponia metusi etiketą į šalį ir visą su juoju stangumą, triūsėsi apie virdulį, kaip gspadinė. Onutė gi tame tarpę akvyvai žiūrėjo visą gyvenimą: geltona popiera apklijuotas sienas, kampe stovincią lovą, uždengtą užklotu, lentynas ten su knygomis, komodą; paskaitė kėdes, esančias butelyje, paskaičiusi nusišypsojo ir pratarė:

— Da vienas svečias turėtų ant ko sėsti.

Šitas Onutės pratarimas padarė nemažai linksmumo, nemažai juokingą patėmyjimā nuo ponios ir Kurpiūno.

— Žydai šabą⁸¹ negali švęsti be dvylikos žmonių, o kaip matau, ant studentiško šabo daugiau per šešis ne leidžia; turbūt, bijo, kad į žydišką nepavirstų.

— Pons Kurpiūnas išjuokia mūsų gyvenimą, bet be jokio pamato.

— Na, kaip be pamato! O kur sveiki sodintumėte da porą atėjusiu svečių?

Studentai ne riebus, ne stori, tai gal po du ant vienos kėdės išsitenka, — pritarė ponia.

— Ne! Turbūt ne taip! Kėdelės per gležnos, ne dalaikytų.

— Poniute! — atvertė ant šito Vincų Vincas, — jūs nepatėmyjote da poros langų ir lovos. Ant langų išsitenka po porą, o ant lovos ir trims vieta randasi. Ot! Matote, kiek da vietų. Tiesą sakant, čion mūsų, lietuvių, taip ne daug, jog niekadoms da ir nereikėjo man rūpintis apie tai, ant ko bus pasodinti svečiai.

— Bet klausykite! Kaip ir ant juokų girdžiu ateinant per kiemą pažįstamus, — pratarė Vincų Vincas, eidamas šalin nuo lango, ties kuriuoju buvo besėdįs.

— Tegul sau eina, — atsiliepė ponia, — arbatos yra ikvaliai, o su atsisėdimu, tai jau pusė dar bus. Gyrėtės, ir gerai!

Tame tarpę iš tikro įėjo pora pažįstamų studentų. Bet tai mažai draugijai pertarnavo, nes jie buvo pažįstami visų, mūsų kampo vaikinai. Kalbos ir juokai ėjo toliau, tartum, tai buvo Lietuvoje, — širdingai, atvirai.

— Ot, ir lietuviška besieda⁸² — atsiliepė Kurpiūnas besigerėdamas svečiais. —

— Negaliu tamstai nepasakyti, jog tai mane nemažai dyvija, jog iki šiolaik da vis laikotės savo senų numanymų ir skariatės nuo lenkų, — užmetė serijo⁸³ kalbėdama ponia. — Ak, tik jums žinoma Liublininė unija, ant kurios proseniai lietuvių prisiekė vienybę laikyti su lenkais, o dabar jūs ne tik nelaikote vienybės, bet ir skariatės nuo jų, ir nedraugiškai ant jų žiūrite.

— Liublino unija — atvertė ant šito irgi iš linksmos kalbos pereidamas ant serijo Vincas, — Liublininė unija, guodojama ponia, buvo tai darbas išsitautejusių mūsų bajorų, kurie galėjo prisiegti vardu savo ir savo ainių, bet ne mūsų vardu. Jų darbai mums ne rūpi ir mus neįypsto. O ką sakote apie ne draugystę, tai tegul mane Dievas myli ir sergti nuo to, kad aš būčiau nedraugu, ar lenko ar vokiečio, ar kito kokio nors žmogaus. Aš nesu jų nedraugu... Aš tik esu draugu lietuvių...

— Ka, tai vistiek! Kas nėra draugas, tas esti nedraugas.

— Ne! Persiprašau jūsų mylistą: nuo draugo iki nedraugo toli.

Nedraugas persekioja, o indiferentnas žmogus nesikiša į svetimus darbus, kaip aš į darbus lenkų. —

— Gerai! Bet kodėl jus skariatės nuo lenkų, su kuriais taip ilgai prakorimas krūvoje laikė? Ko jūs norite ir ko jūs ieškote?

— Norite žinoti, ko mes geidžiame ir ko mes ieškome? Gerai! Poniute, patėmykite, kas darosi Vokietijoje. Ten ūkininkas, turintis 15 margų, gyvena taip, kaip pas mus gyvena ant 60 margų, o žemė vis ta pati, kaip pas mus. Dėl ko gi taip?

— Na! Ten apšvietesni žmonės.

— Taigi, taigi poniute! Tarpu mūsų žmonių nėra fabrikantų, nėra nė amatninkų, dėl ko? Juog neapšviesti žmonės. Vaisbą⁸⁴ bandei. Jie ja taipogi neužiima, dėl ko? Kad neapšviesti.

— Na, ar tai tuomi, jog su lenkais piktumą užvedate, apšviesite savo žmones? — paklausė nekantriai ponia.

— Nesusidėdami su lenkais — kalbėjo iš lėto Vincų Vincas — mes apšviestieji, neišviršime į lenkus. Neišvirte, mes ar šiek, ar tiek vis tik savo kampui duosime apšvietimo,

⁸¹šabas — žydų šeštadienio šventė. [przypis edytorski]

⁸²besieda — susirinkimas su vaisėmis, pokylis. [przypis edytorski]

⁸³serijo — rimtai. [przypis edytorski]

⁸⁴vaisba — prekyba. [przypis redakcyjny]

prigimtoje kalboje parašę ar šiokią, ar tokią knygelę. Nebus to, kas ikšiol buvo, išvirsdavo visi apšviestieji į lenkus, palikdami tamsius žmones tamsumoje be prašvaistos.

— O kuo gi lenkai tame kalti?

— Lenkai kalti tuomi, jog jie visokiais būdais siekėsi atitraukti apšviestuosius lietuvius nuo jų pareigos — apšviesti savo brolius. Ir draudė, ir sarmatyjo, ir ką tik išmanė tai darė, siekdamėsi ušdvasinti lietuvius, paversti į lenkus.

— Jūsų neperginsi — nutarė ponia. — Jūs vieną antrinate⁸⁵ mislį: lenkai kalti, lenkai kalti...

— Suvis ne! Lenkams aš tik atiduodu garbę pagal jų uždarbį. Tiesą sakant, lietuvius aš šimtą sykių kaltinu daugiau nei lenku. Kaltinu juosius už tai, kad jie išsižadėjo savo tėvų, savo kalbos, savo papročių, ir viso, kas saviška.

Pamislyjęs kiek, Vincų Vincas pridėjo:

— Bet ar kitaip ir galėjo būti? Mūsų galingi bajorai, tikri lietos vyrai, griuvo kovose amžinose su priešais, užstodami savo veislę ir savo šalį. Mažai jų sekios tebeužsiliko. O dabartiniai bajorai tai daugiausiai žmonės su vergutišką dūšią, su šeškaus būdu, kurie pavojaus gadynėje slapstėsi po šiaudus ir kakalius (pečius). Ko nuo jų daugiau ir norėti gali, kad ne vergutiškų, beprotiškų darbų?

— Pavėlykite, ponas Vincentai — pratarė ant galo Onutė — Pradedant kalbą jums su ponia, aš ne syki norėjau jus pertraukti ir pasakyti; be ginčų tuščių, be darodinėjimų, meskite daryti nesutaikas terpu jaunų vyrų. Nešalinkite juosius nuo lenkų, su kuriais amžius krūvoje gyvenome. Bet dabar, išgirdusi savo ausimis, kokį mielį norite dasiekti, turiu jums pasakyti vardu nesuprantančiu jus: dėkui ir dideliai dėkui, jog turėjote ikvaliai drąsos ištarti žodį dėlei naudos žmonių; neišsigąsdami nė persekiojimų, nė keiksmų. Dėkui jums da syki. Dabar aš suprantu viską.

Ponia išgirdusi Onutės kalbą, net rankas nuleido ir nubalo. Ir taip tai žymiai viskas buvo, jog ir Onutė patėmyjo.

— Poniute! — patėmyjusi pratarė mergina — jūs mane čionai vežėte labiausiai, kad aš savo įtekme padaryčiau tai, kad pons Vincentas mestų platinę lietuvių tarpu jaunų lietuvių, kad išnyktų nesutaika pavojinga dėl mūsų šalies... Šiandien nuo mano akių nuslinko vaikius ir aš pažiūrau... Pražiūrau tautiškai... Kas mano galvoje pirma kaip brėkstantys spinduliai vaidintiniai švytavo, dabar aiškiai viskas sužibo. Aš esu lietuvaite, šito — man rodos — žodžio užteks dėl jūsų, kad žinotumėte, ko nuo manęs toliau reikalauti. O kad būtų suvis aišku, pridėsiu, jog kožną, kuris priešingas lietuvių, aš nuo dabar laikysiu už priešingą ir man. Nes persekiotojas mano tėvynės ir mano brolių negali būti mano draugu. — Vargiai be kas galėtų aprašyti tą sujudėjimą tarpu jaunų vyrų, kuris pakilo po Onutės žodžių. Visi norėjo kalbėti, visi kalbėjo pertardami vieni kitus. Tylėjo tik kaltininkė Onutė, tylėjo nuliūdusi ponia. Paskutiniai, matyti buvo jog šita kalba buvo labai perširdi, bet pripratimas gyventi ant platesnio svieto, tarpu aukštesnių žmonių, dideliai perdirba žmogų ir tik ant rūsčiai žiūrinčik akik ponios galėjai suprasti, ką ji turėjo dūšioje; lūpos meiliai sudėtos ir veidas meilus gerai slėpė jos mislis. Bodėsi ant pavyzdžio, jog ir ji linksminasi su visais.

— Matote dabar — kalbėjo į ją atsigrėždamas Kurpiūnas — jog niekas iš lietuvių, ir labiausiai apšviestų, nenori persekioti lenkus arba jiems ką nors pikto daryti. Lietuviai nori būti tiktai lietuviams — tuomi, kuomi nuo prigimimo jiems lemta būti, ir nori mylėti savo tėvynę Lietuvą. O tai, kaip matote, nevienam geram žmogui neuždrausta.

— Ach! Tai labai gražūs ir girtini norai, ir jausmai taip gerbiami, kad prieš tai nieko negalima būtų kalbėti — atsakė ant to ponia, meilingai linktelėjusi galvą — jeigu tiktai norai ir jausmai šitie neslėptų už savęs kitų — pavojingų, jeigu jie nevėstų su savimi pasekmių negerų...

— Iš ko gi jūs matote, kad lietuvių darbuose ir žodžiuose slepiasi pavojus? — atkirto Vincų Vincas. — Dėl ko mes negalime lygiai lenkų žodžiuose ir darbuose matyti dėl savęs pavojų ar mes dėl tokios nuotarties jau ir pamatą turime, ko jūs ikšiol apie lietuvius negalite pasakyti?

— Ar jūs žinote, pamato aiškaus, darodymų tiesių nėra, jog lietuvių idėja slepia už savęs pavojų, bet... aplinkui eidamas mislią, matai aiškiai, kas čion darosi...

⁸⁵antrinti — kartoti. [przypis edytorski]

— Gerai! parodykite tą aplinkinį kelią, parodykite.

— Tai ūmai galima. Atsakykite man į vieną klausimą. Kokį mierį jūs dasiekti norite vieni eidami, jeigu jo netikite dasiekti eidami sykiu su lenkais? Ar nematote nelogiškumo savo žodžiuose ir darbuose, kuris nelogiškumas jus išduoda ir rodo slėptas mislis ir slėptus jūsų mierius atidengia?

— Poniute! Pirma nei jums atsakyti, aš norėčiau ir jūsų paklausti, apie kokius mierius jūs kalbate? Ar apie galimus pagal nuomonę sveikų žmonių, ar apie tokius, kurie tankiai kyla smegenyse sergančių žmonių ir užkrėtę kitų galvas, patenka paskui į mierius visos tautos, į mierius nedasiekiamus, kvailus ir išjuokiamus per kitas tautas?

— Žinomas dalykas, jog kalba gali eiti tiktai apie galimus, apie išmintingus mierius.

— Gerai! Koks gi, pagal jūsų mislį, gali būti pirmiausias mieris mūsų?

— Man rodos, jog mieris lietuvių, kaipo ir lenkų, pirmiausias turi būti tautiška liuosybė⁸⁶ ir savistovystė⁸⁷ politiška. Kitaip sakant, pagal mano numanymą, lietuviai turi siektis pirmiausiai atsiskirti nuo Rusijos, išrinkti sau karalių ir t.t.

— Ir jūs šitą mierį laikote dėl lenkų ir lietuvių už dasiekiamą?...

— Na, jeigu aš kitaip mislyčiau — atkirto akimis metusi ponia — tai aš ir kitaip ir elgčiausi: visas mano amžius tai liudija...

— O aš iš savo pusės turiu jums pasakyti, jog toks mieris yra nedasiekiamas...

— Dėl ko gi?

— Og, dėl ko. Lenkai turėdami savo kariuomenę pasidavė Rusijai. Lenkai trissyk kilo prieš Rusiją, trissyk plūdo kraujas geriausių sūnų Lenkijos ir nieko nepadarė... Neužmirškite, jog turėjo tada lenkai ir daugiau ginklų, ir daugiau išteklių ir daugiau pagalbininkų iš šalies... kitaip ir būti negalėjo. Nemokantis kareiviško dalyko, beginkliai, išsilepinę žmonės užsimanė pergalėti mokytą kariuomenę ir šarvuotą pagal paskutinius mokslo išradimus. To mažai. Ant milijono ėjo dešimtys tūkstančių. Sakykite, ar tai sveiko proto mislis juosius vedė? Keli beginkliai raštininkai ant kareivių pulko! A! Ar tai ne bepročio darbas? Ir taip, poniute, dabar aš jums atsakysiu — pakilęs kalbėjo toliau Vincų Vincas, ir nedidelis jo stomuo, tartum, ištyso ir akys aiškiau blygstelėjo. — Mes lietuviai, ne lenkai, mes neužiimame nedasiekiamais, beprotingais mieriais. Mes jau neieškome liuosybės nei sykiu su lenkais, nei be lenkų, nes tai negalimas jau dalykas. Mes tą savo liuosybę sudermėje su lenkais pražadėme tada, kada galėjome dar ir gintis, kada ant to turėjome ir mokytą kariuomenę ir gerai šarvuotą.

— Ko gi jūs norite?

— Mes norime įgyti apšvietimą ir tapti dalininkais tų naudų iš apšvietimo, kurias turi ir kitos tautos pasaulio, neatsižūrint ant to, ar jos liuosos, ar pavergtos. Mes norime įgyti apšvietimą ir naudotis iš jo, kol Dievas laikys mus ant sviato. O tai — kaip matote — mes galime geriaus dasiekti be patarnaujančių mums lenkų.

— Tiesą sakant, aš nesuprantu gerai, kame tas viską gydantis mokslo vaistas. Ne vieną aš apšviestą lietuvių pažįstu, o nieko tokio vienog aš nematau. Ot, kiek aš mačiau lietuvių pabaigusį kalbų fakultetą įvairių universitetų, mačiau ir ne vieną juristą, ir matematiką mačiau; ant galo pridėsiu, ir medikus. Ir ne viens iš jų, man rodos, negalės nieku pakelti padėjimą savo šalies nei darbu, nei žodžiu.

— Tiesa, ikšiol jūs to nematėte; bet neužmirškite, jog lietuvių idėja tik ne per seniai gimė. Juog tie mokyti lietuviai, kuriuos teko jums matyti, tai pionierai, einantys į nežinomas dėl mūsų tautos šalis. Jų niekas negalėjo persergėti, kur eiti ir kur neiti; niekas jiems nepasako, ko reikia mokytis ir ko nereikia. Ėjo jie apčiopą ir skynė kelius. Iš visų pusių jų tą darbą tramdė ir tramdo. Tiktai nemažai žūva tų pionierių, nemažai bereikalingų žygių jie atliko, žudydami ir savo amžių ir išteklius. Bet mets nuo meto mūsų sviatas įgija daugiaus datyrimo, nesutaiκος mažinosi, randasi vis daugiaus ir daugiaus darbininkų...

— Jūsų mylista atleiskite, bet tai vis tik žodžiai ir žodžiai. Iš šitų žodžių nieko išeiti negali. Mokslas tai ne viską gydantis vaistas ir jis prie didžiausio datyrimo mažai ką gali duoti. Ot, ir sveikas ak esi jau, gal, nemažai datyręs, bet jeigu kas paklaustų, kuomi galėtum pakelti savo šalį, tai, man rodos, neturėtum, ką atsakyti, nes tai ir negalimas beveik daiktas.

⁸⁶liuosybė — laisvė. [przypis edytorski]

⁸⁷savistovystė (rus.) — savarankiškumas. [przypis edytorski]

— Atsakyti aš rasčiau ką, vienok ne tame darbas, ne tame branduolys jo. Ir jeigu nuo manęs nieks da negirdėjo mano numanymo tautiškame darbe, tai priežastis to suvis kita. Aš vieną gerai žinau, jog „humanum errare est” — žmogiškas dalykas klysti. Dėl to ir aš apmislyju savo nusprendimą ne metais...

— Akyva labai būčiau paklaustyti jūsų mislies — net šyptelėjusi linkon Vincų Vinco, pratarė ponias.

— Nesubrendusių mislių nenorėčiau nuo savęs paleisti — atsakydamas pratarė Vincų Vincas.

Vienok suerzinti jo pažįstami, neišimant ir Onutės, antpuolė ant jo ir toliak ujo, kol neprivertė ant galo.

— Na, gerai! gerai! — prispirtas prie kampo pratarė Vincas ir pradėjo:

— Galutiniu, tai yra: svarbiausiu dėl mūsų kampo mokslu aš sakau chemiją. Tai mokslas ateities! Chemijos darbas — iš žemės padaryti, pagaminti viską: ir valgi, ir drabužį, ir visokį įrankį...

— Gerai, bet dėl ko jūs mislyjate, jog jūs neklystate? — paklausė ponias. — Ak, yra ir kiti mokslai, iš kurių svietas naudojasi: yra filologija (kalbų mokslas), medicina (gydymo mokslas), jurisprudencija (tiesų mokslas), yra ant galo matematika (skaitlių⁸⁸ mokslas) su inžinerija, yra technologija, yra tikybos mokslas.... Kuo gi tie visi negerai arba nors nelygūs su chemija?

— Poniute! Aš kalbą vedu apie Lietuvą ir lietuvius, o ne apie visą svieta. Jeigu mes gyventumėm pamaryje arba ant salos, tai aš sakyčiau, jog mokslas apie marias mums reikalingiausias. Bet mes ne ant marių gyvename. Kiti mokslai, kaip filologija, jurisprudencija irgi mums netinka, nes su tais mokiais gali būti tiktai priveizdėtoju (tarną valdžios), o valdiškos vietos mūsų žmonėms neduoda. Per tai patėmykite, kiek mokyty mūsų kampo vargsta be vietų. O da labiaus vargsta tie, kuriems teko valdybos vietos, nes jiems davė tokias, kurių kitiems nereikia. Ir taip, kaip matote, visi mokslai, kurie surišti yra su tarnavimu dėl valdžios, mums netinka. Mums reikalingi tie mokslai, kurie patys per save gali duoti užpelną — gali duoti duonos kąsnį. O kurs mokslas gali daugiau žadėti nei chemija? Ant chemijos remiasi ir technologija — gausiausias mokslas savo pasekmėmis. Chemija pamokino Krupp'ą vokiety daryti gerą plieną, chemija parodė, jog naudingas dalykas krėsti lauką superfosforatais. Chemija atrado vaistus nuo įvairių ligų. Chemija rado, kaip daryti stiklą, kaip iš marinių žolių jodą ir bromą gaminti; kitaip sakant, chemija mokina išrasti naudą iš įvairių daiktų, duoty per prigimimą... Jeigu mes iš datyrimo suprattė, jog mums kiti keliai užkirsti, o imsimmės už naudingo dėl mūsų mokslo, jeigu mes vietoje tykoti kokios nors valdiškos vietelės, o imsimmės už darbo, tai mes ūmai pavyssime kitas pralenkusias mus tautas. Chemija tai mokslas ateities. Kas pirmas ją sunaudos, tas ir pakils, nežiūrint ant to, ar jis liuosas, ar pavergtas. Reikia tiktai vienybės ir santaikos dėl mūsų žmonių, kad jie išradę ką pirmiausiai siektųsi apversti ant naudos savo žmonių. Dabar ikvaliai jau turimi mes inteligentų dėl sudarymo rankvedžių visokiu mokslu, be kurių būtų sunku suprasti chemiją ir naudotis iš jos.

— O aš mislyjau, jog jūs norite jaunus lietuvius mokyti chemijos ypatingose mokslinyčiose.

— Tai jau kitas dalykas, kur jie turi mokytis, ir kaip turi mokytis. Pirmiausiai reikia žinoti, ko mokintis, o ko ne.

— Tiesa, tai didelė tiesa! — pridūrė Kurpiūnas — kiek dabar vargšų filologų mūsų kampe be vietų sėdi ir negali kąsnį duonas užsidirbti, norins kiekvienas iš jų yra su dideliu mokslu. Kitas tikty ir už profesorių akademijos, bet... vietos vistiek neduoda. Ir, kaip man rodosi, tai mislis pono Vincento apie valdišką tarnavimą labai svarbi. Kiekvienas iš mūsų kampo einantis į mokslą turi pirmiausiai užsižadėti valdiško tarnavimo, neieškoti ir nelaukti valdiškos vietos ir duodant neimti. Kada jaunas vaikinass su šitokia mislia eis į mokslą, tai jis mokinsis tik to, iš ko paskui galės turėti naudą ir be vietos valdiškos. Kitaip sakant, pabaigęs ar šiokę, ar tokį mokslą, užsiims darbu duodančiu jam duoną. Nesivalikios kampas nuo kampo, bet dirbs — dėl savo naudos ir dėl naudos savųjų.

⁸⁸skaitlius — skaičius. [przypis edytorski]

— Matote, poniute — pritarė Vincų Vincas — atsakymas ant jūsų klausimo ne taip sunkus, tikrai nežinia, ar jis taip tiesus, kaip man rodosi. O ką apie praktiškus pamatus, tai jis turi jų ikvaliai.

— Šventa tiesa — atsakė į šitą ir ponija — šventa tiesa!

— Tai jūs tinkate ant to, jog mūsų mieriai geri?

— Gerumo jie geri, tikrai... jais tikėti aš negalėčiau.

— Dėl ko gi?

— Susimildami, kokie tai mieriai, kurie be jokių vilčių, be jokių prašvaisčių ateityje?

— Bet tie mūsų mierai dasiekiami?

— Ne apie tai kalbu. Aš sakau, kad jūsų mieriuose, jūsų programoje nėra nieko, kas galėtų pakelti žmogų, kas galėtų įkvėpti jam viltį šviesesnių laikų ateityje... O be tokios vilties, aš nežinau, kaip gali gyventi?

— Jei tik vilčių neužtenka, poniute, — pridūrė Kurpiūnas — tai aš jau nuo savęs į programą pono Vincento kiek reik įdėsiu. Po šimtui metų lietuviai įgys tokį apšvietimą, kad juosius pašauks į visas žemes karaliauti ir tokiu būdu visa tauta taps karaliais.

— Tik dėl ko nepridėjote, ar tai taip daug bus karalysčių po šimtui metų, ar taip mažai užsiliks lietuvių — pritarė vienas iš svečių.

— Hm! Čion ir klausimui nėra vietos; žinomas dalykas, jog bus taip daug karalysčių — atkirto tas.

— Žiūrėkite, kad nepavirstų visos į respublikas — pridėjo Onutė.

— Taigi, taigi! — pritarė Kurpiūnas — pirmiausiai visos pavirs į respublikas, paskui respublikonai ims vogti viešą labą, kol visko neišvogs. Paskui ims peštis tarpu savęs, paskui išsidalins ant skirtų kaimų, arba parapijų ir susipras, jog be tvirtos monarchiškos valdžios negalima gyventi; nuo tada mes patapsime į karalius, kaipo nemokantieji vogti.

— Tai matai, sveikas sakei, jog visi bus karaliais, na, o Balandinskutis kur dings?...

— Dėl jo bus skirta karalystė tarpu vienu vagių, ak ir tokio matote, prireiks, kada respublikonų prasivogusius viršininkus pastarią gadinę atskirs į viena kaimą.

Išgirdusi Kurpiūno žodžius apie viltis, ponija labai šnairiai pažiūrėjo, nes pajuto juosų ironiją ant jos tautiečių, bet kaipo datyrusi žmona nudavė⁸⁹, jog nepatėmyjo nieko, ir triūsėsi toliau apie arbatą.

— Bereikal, vyručiai, apkalbėt formas valdystės — atsiliepė Vincų Vincas. Įvairios šalys reikalauja ir įvairių valdysčių. Kaip Amerikai pritinka visuotinė forma valdystės, taip Turkijoje gali būti tikrai monarchija. O ką apie vagystes valdančių luomų, tai jau, ar jūs žinote, kur paprato vogti tie luomai, tai vogs neatsižiūrint nė ant formos valdystės. Vogs, jeigu bus monarchija, kaip Francijoje prie Napoleono, vogs ir tada, kada bus įsteigta visuotinė valdžia, kaip tai pastaruose laikuose toje pačioje Francijoje parodė Panama, todėl surišti į krūvą dvi prasmės: vagystę ir valdžią — bereikalingas darbas.

— Na, matote dabar, poniute, ką daro lietuviai su viltimis ateityje neva skęsdamos — Kurpiūnas kalbėjo į poniją — jau tik aš norėjau padaryti progą lietuviams patapti karaliais, kaip Vincų Vincas visą mano darbą ant niekų pavertė.

— Tiesa, poniute — pridėjo ir vienas iš svečių — keblių vilčių lietuviai nemėgsta. Dėl to mūsų mieriuose bereikal jų ir ieškoti. Įkišus tokias viltis į mūsų mierius, mes jas rastume ir su juokais išmestume.

— Man tai net dyvai, jog tautiečiai Mickevičiaus, Kondratavičiaus, vaikai poetiškos tautos, o taip tolimi nuo viso ko fantastiško ir poetiško — pasakė tai išgirdusi ponija. — Ar tai tik ne ženklas ištvarkymo tautos?

— Poniute! — atvertė Onutė — turbūt tos poezijos ir fantazijos mes turėjome pervirš... Ir labai gal būti, jog mylėtojai ir gerbikai tokių niekų su apgaunančiais poezijos dūmais ir išlėkė, kaip dūmai, į padangę...

— Tai teisybė pasakyta, tai gryna teisybė, tai liudija ir atsitikimai paskutinių metų mūsų kampe, — kalbėjo Vincų Vincas, pritariant visiems.

Ponija tik pažiūrėjo ant Onutės, kaip ir neištikėdama, jog tai ją kalbant girdi. Ką patėmyjęs Vincų Vincas pridėjo:

— Šiandien pana Ona Keidošiūtė tapo įrašyta į skaitlių litvomanų, apgarsinamą kas metą ant ambonos per kunigą prabaščių ir patvirtinamą per lenkstudentį ir davatkas.

⁸⁹nuduoti — apsimesti. [przypis edytorski]

— Ponas Vincentai — atsiliėpė lig užrūstinta⁹⁰ Onutė — už galą jūsų kalbos aš jums dėkui negaliu sakyti, be reikalo jūs užgavote kunigą prabaščių. Senas jis žmogus, gimęs ir augęs ir amžių pergyvenęs prie senų idėjų, jis negali taip greitai naujas suprasti ir jomis persiliudijęs stoti į gretą su nauja karta lietuvių. Jeigu jisai ir klysta, tad jis tai daro tikėdamas naudingai dirbęs ir dėl savo kampo ir dėl dūšių ganomų per jį avių.

— Pana Ona, kaip matau, jūs karštai užstojate už kunigą. Dėl to aš jums, ot, ką pasakysiu: jeigu jis drįsta mane nekaltą užgauti ir mano vardą teršti, tai ir aš turiu tiesą kalbėti apie kunigą nors teisybę, nors ne taip, kaip jis apie mane kalba melą. Da kiekvieno žmogaus darbai ir žodžiai priguli kritikai, tai ir jo...

— Perprašau, jūs užmiršate, jog jis kunigas!

— Ar tai kunigas turi ypatingas tiesas ant žmonių užpuldinėti neteisiai?

— Jis kunigas, pons Vincentai, ir jis turi ant savo sąžinės ypatingą atsakymą, dėl to reikia jam duoti ir ypatingą tiesą. Jis atsako už dvasišką padėjimą ganomos parakvijos⁹¹, per tai jam, jeigu jis ir neturėtų ypatingų tiesų, reikia tas tiesas pripažinti, kad galėtų išpildyti saro pareigą. Tai viena. O antra, jeigu jisai, išpildydamas pareigą tur nesupratimą ir neteisiai užpuola, reikia jam tai atleisti. Nes tai jis daro norėdamas gero savo kampui, kaip ir jūs norite.

— Turiu prisipažinti, jog jūs mane pergalėjote, pana Ona. Dėl to ir pasiduodu jums ant loskos⁹², ir neloskos, — atvertė truputį pamislįjęs Vincų Vincas.

— Ir gerai darote. Dėl to palieku jums gyvastį, bet uždraudžia kariiauti priešai kunigą prabaščių.

— O tiesą ar valia man pasakoti?

— Ne! Ir tiesa uždrausta.

— Kad taip, tai aš ant tokių įstatų netinku.

— Ant kitokių aš negaliu tikti, nes negaliu girdėti apkalbant kunigą.

— Gal tikssite ant to, jog aš prie jūsų nieko nekalbėsiu apie prabaščių?

— Na, gerai! Tegu bus nors taip. Norins aš ir labiau mėgčiau girdėti nuo jūsų prižadėjimą niekad jos neužgauti, ar teisiai, ar neteisiai. Senas žmogus, nuo jo nėra ko ir norėti.

Į kelias dienas po šitų kalbų, Onutė su savo bendrove grįžo atgal į Lietuvą. Nelaiminga ponija jautė, jog Onutė suvis išėjo iš po jos įtekmės. Mažai to, ji pasijuto pati patekanti po mergaitės įtekmę.

Ponia prieš išvažiavimą atlankė ir lenkstudentį. Pateko ir į lenku draugiją, kur taipogi nemažai girdėjo visokių kalbų. Dabar ji sugrįžusi namo ne sykį atmintyje palygino tai ką girdėjo terpu lietuvių pas Vincų Vinčą, su tuomi, ką kalbėjo lenkai pas lekstudentį. Pirmųjų siauri mieriai, kaip ir jų tėvynė, neblizga niekuomi. Antrųjų platūs, kaip jų fantastiška tėvynė nuo marių iki marių, blizgantys kaip senoviniai lenkų rūbai, pakilę kaip Tatrų kalnai. Bet ten, tuose siauruose mieriuose jautėsi jai kaip plieno branduolys; tame tarpe kada jos tautiečių idėjose mieriai išrodė puikumai žibantys augseta moliniu stabu. Lietuvių neaukšti mieriai panešėjo į luitą plieno gultinį ant žemės, kurį nei įkasti, nei sukulti, nei apversti negali; tame tarpe kada molinį stabą ir vaikas lazda gali sugriauti.

Toliau apmislįdama ponija patėmyjo, jog lietuviai savo mierį gali dasiekti nežiūrint nei ant vietos, nei ant laiko. Galės dasiekti Europoje, tai dasieks Europoje, o jei neduos jiems Europoje, tai jie persikėlę į naująjį sviatą dasieks mierį naujoje vietoje. Paskui jei pasirodė, jog dasiekę vieną mierį, jie neužsiganatys. Ištarimas Vincų Vinco, jog lietuviai nori tik vieno: naudotis iš dovanų kultūros, kaip ir kitos tautos — neženklina suvis, kad jie padarę vieną žingsnį tame naudojimos, nenorėtų padaryti kitą. Poniai pasirodė, jog tas lietuvių mieris panašus į pleiškį⁹³, kurio ji mato tik smaigalį... Į pleiškį plieninį.

— Tiesa — pratarė ji į save — lietuviai mažai nori ir tą norą jie dasieks ar Europoje, ar Amerikoje ar Afrikoje, vistiek. — Jie nori žmoniškų tiesų ir jie tas tiesas gaus... Dabar per vėlu jau juosius drausti nuo šito, dabar jau nesudrausi. Suprato jie reikalą žmoniškų tiesų, atsirado noras gauti tas tiesas, o jo išsipildymas jau tai tik klausimas, prigulintis nuo laiko. Negaus šiandien, tai gaus rytoj, ne rytoj, tai už metų, už dešimties... O gaus.

Teisybė

Ateitis

⁹⁰užrūstinta — supykdyta. [przypis edytorski]

⁹¹parakvija — parapija. [przypis edytorski]

⁹²loska (lenk.) — malonė. [przypis edytorski]

⁹³pleiškis — kyliis. [przypis redakcyjny]

Jie moka norėti: nori mažai, bet labai, o prie tokių aplinkybių noras visados išsipildo. Be reikalo dėl to ir kariauti su jais. Kaip prigimimas davė medžiams savo tiesas, vandeniui savąsias, taip ir žmogui davė savąsias. Kol medžias sėkloje, jis nereikalauja savo tiesų; kol vanduo debesyse mes nejaučiame jį tekant per dirvas ir pievas, — taip ir su žmogum. Kol jis miega, nereikia jam nieko, o kaip pabudo, tai genaus duoti jam valių naudotis iš žmogiškų tiesų, kaip tai einasi visame prigimime.

Tokioje linkmėje parašiusi kelias gromatas ponia išsiuntinėjo į įvairias šalis, pas įtekmingus lenkus.

Kelionė ne be įtekmės buvo ir ant Onutės. Dabar ji aiškiai pamatė ir pažino, dėl ko jauni lietuviai nenorėjo susidėti su lenkais, — pamatė ir pažino, kitaip sakant sistematišką, organizuotą, nuo seno užvestą ištautinimą jaunų lietuvių per pačius lietuvius anksčiau aplenkintus. Dvideidė, vili⁹⁴, lenkų politika stėjo prieš ją visoje savo negražioje nuogumoje. Tas brolis lenkas pasirodė jai dideliu veidmainiu ir apgaviku, viliojančiu iš brolio lietuvio paskutinį jo turtą — kalbą. Vincų Vincai, Burnote Andriai ir kiti jauni lietuviai, apkalbami per aplenkėjusias, pasirodė Onutei milžiniais dvasios, kovojančiais su dvideidžiu smaku⁹⁵ melo.

VI

Terpu tokių aplinkų pradėjo Onutė mokyti savo seserį, iš pačių pradžių siekdama si įkvėpti jai meilę tėvynės ir visko saviško ir džiaugėsi matydama, kaip jauna dūšia mergaitės pradeda suprasti ją ir linksma darėsi Onutei ir darbas darėsi meilesniu.

Elziutės šventadieniai išėginiai drabužiai truputį jau persidėvėjo. Patėmyjusi tai Onutė užsiminė motinai apie naujus.

— Ką tu, vaikeli, kalbi — gavo atsakymą nuo motinos — Elziutė ne nuotaka: geri ir šiti.

Ką daryti Onutei? Jai malonu su seseria visur išeiti, o sarmata. Išsiprašė ji iš motinos vilnę. Vėl nelaimė: vilnę striuogos striukos, vilnos šiurkščios, ir padarius ką iš jų vis bus niekai. Prašyti motinos, kad sumainytų vilnas su kuom nors, kieno geresnės. Bet ir čion nelaimė: motina ir mislyti apie tai nenorėjo, rūščiai atsakydama:

— Ot, da aš sau nereikalinga rūpestį ant savo galvos užsitrauksiu!...

Onutė prašyti, kad pavėlytų nors jai pačiai sumainyti. Bet ir ant šito tėvai negreit sutiko, ir tai tik su viena įtarne: kad svaras už svarą eitų. Po ilgų ieškojimų, ten kur tai Paprūsėje, vyresnysis brolis užtiko vieną žmogų su nauja veisle avių. Jų vilnos ir ilgos, ir gana švelnios, tik baltos.

— Ar tu žinai, brolyti — skundėsi žmogelis Keidošiokui — mane didelė nelaimė antpuolė: išstipo⁹⁶ avys. Ką daryti? Ieškoti avių. Ką, man vienas geradėjas ir įteikė ot šitą naujų avių veislę, būtent geriausią. O kas pasirodė? Sermėgą svietišką iš jų vilnų negali turėti, skranda ir ta ne tokia kaip žmonių. Jau jeigu aš, brolyti, sermėgą turiu pas mildažį vežti, kad padarytų panašią į kitų, tai tegu tokias avis ir velniai...

Iš tolimesnės šnekos pasirodė, jog parduodant už tokias avis moka žydai brangiau, nes jos didesnės, ir jog jų vilnas perka ukvatniaus⁹⁷, viena tik niekai: ne pilkos avys.

Onutė net pašoko iš džiaugsmo, dasižinojusi nuo brolio apie tokį žmogų. Klinčija⁹⁸ ji tėvą, kad tas sumainytų ne tik vilnas, bet ir avis. Gynėsi senis ilgai kiek galėdamas, bet ant galo pasidavė, ant darodymų Onutės.

Po šitų mainų, kelias nedėlias Keidošių namuose burzgė neliaudami vindeliai⁹⁹, verpdami vilnas, nuo anksti ryto iki vėlai vakaro, iki gaidžiai. Beverpian, dalį suverptų siūlų davė Onutė mildažiui nudažyti įvairiomis spalvomis (kolorais); bet ir tas ją neužganatino: motiną priprašė mieste nupirkti da ir skaisgijų¹⁰⁰, ir tik tada prasidėjo audimas.

Motina ir tėvas pildė Onutės norą kaip ir atsispyrę, nenoromis, nesitikėdami nieko ypatingo nuo jos darbo, bet Elziutė, su kuria Onutė pradėjo dalytis savo mislimis, laukė

⁹⁴vili — išdavikiška. [przypis edytorski]

⁹⁵smakas (lenk.) — slibinas. [przypis edytorski]

⁹⁶ištipti — daugeliui nudvesti. [przypis edytorski]

⁹⁷ukvatnai (brus.) — noriai. [przypis edytorski]

⁹⁸klinčyti — įkyriai prašyti. [przypis edytorski]

⁹⁹vindelis — verstukas. [przypis edytorski]

¹⁰⁰skaisgijos — tam tikri vilnoniai spalvoti siūlai austi. [przypis edytorski]

pradžios audimo su dideliai nepakantriu akyvumu, ypač žinodama, kad tas audeklas bus ir dėl jos parėdų. Ant galo audimas, taip nepakantriai Elziutės laukiamas, prasidėjo. Ties velenėliu užsibrėžė margas audeklas, pradėjo austi, ištiso iki žemesniam veleniui audeklas puikaus korto. Elziutė rankutėmis plojo iš džiaugsmo. Senis Keidošius, motinos pašauktas, atėjo taipogi pažiūrėti į Onutės darbą ir pažiūrėjęs, ilgai kraipė savo žylančią galvą.

— Na, netikėjau, jog taip bus — pratarė ant galo. Ir nors jis ir nepagyryė Onutės darbo, bet ta ant tėvo akių suprato, ką ženklina jo žodžiai.

Vakare vienok ir senis Keidošius neiškentė nepasakęs pačiai:

— Tai ar ta žinai ką, motin, Onutei reikia duoti valių. Ji neapmislyjusi nedaro nieko.

Ir nuo tos dienos Keidošius ne sykį kreiptis pradėjo į pačią su tokiais žodžiais:

— Motin! Paklausk Onutės, kaip ji sakys ant šito.

O ant galo tyčia, būdavo, laukia pietų, užveda senis kalbą apie kokią nors naujieną arba abejotiną darbą, klausdamas vaikų, ką jie apie tai mislytų, visados tēmydamas gerai, ką sako Onutė.

VII

Buvo Užgavėnės. Onutė sėdėjo staklėse ir audė, žiūrėdama per langą į storą sluoksnį sniego tirpstantį nuo saulės. Iš reto pro langą prabrukė rogutės su besivažinėjančia jaunūmene. Šalia Onutės stovėjo brolis ir tarstėsi su Onute taipogi pasivažinėti. Taip jiems besitarstant per vartus šmėkstelėjo lengvos rogutės su pora vaikinų ir ūmai per duris įėjo Kurpiūnas su gimine Keidošių, Baltakių, niūniuodamas:

Šeima

„Einu per kiemą
Girdžiu per sieną:
Audžia trinkina
Plonas drobeles.”

— Ar tai jums ir ne sarmata sėdėti namie ir austi, — gręždamasi į Onutę, pratarė jisai, — kokios tai Užgavėnės bus?

— Ir tai mes jau su Jonu tarstomės važiuoti, — atsakė Onutė — o dabar, kada atsirado ir kompanija, tai ir atliktas dalykas. Tik kodėl jūs be sesers?

— Ji namie su Baltakių Jonieška laukia gandų nuo jūsų. Kaip matote, renkasi ne mažą bendriją.

— Jos nori važiuoti į Širminskus, — jeigu jūs ant to tinkate, tai mes neužilgo su jomis busime pas jus.

— Tikti aš ant to tinku, tik su viena apytarme¹⁰¹, kad iš Širminskų važiuosime į Nagaišius, o paskui visi pas mus.

— Aš nieko geresnio nei išmislyti negalėčiau — atsiliepė ant šito Kurpiūnas. — Dėl to už darbo!

Neužilgo ilga eilia rogučių čiuožė vieškeliu, veždama linksmą jaunūmenę, arkliai prunkštaudami bėgo ir tėsė minkštu sniegu į vyrus sėdinčius ant ožių.

Kurpiūnas sėdėjo vienose rogutėse su Onute ir kuždėjo jai į ausį, ne matant kitiems: „Aš ne per seniai buvau pas ponią. Ji gavo nuo lenkstudenčio gromatą. Kas joje buvo parašyta, nežinau, tiktai ponia liepė, kad aš jus persergėčiau, kad lenktumėte nuo to niekšo kiek galit. Turbūt ką nors piktą ans bjaurybė dėl jūsų rengia. Nors man ir ne smagu, vienok pildydamas ponios pasiuntimą, turiu pridėti jos kelis žodžius, tik iš viršaus¹⁰² prašau nelaikyti manęs už tokį, kuris nori kištis į svetimus darbus”.

— Be tokios ilgos preliudijos (pradžios) sakykite žodžius ponios. Jie ne gali būti niekai, nrs aš gerai žinau, kad ji ne gali nei pasakyti, nei padaryti, nieko nepritinkančio.

— Ir jūs turite tiesą. Ponia, ot ką pridėjo: pasakykite jai, tegu ji išmeta iš savo širdies tą niekšą, jeigu tiktai kada nors jis ten vietą turėjo.

Pasakęs tai, Kurpiūnas nutilo, žiūrėdamas kokį įspaudį padarys jo žodžiai ant merginos. Bet ant veido jos ne atsirado jokios atmainos, jokio įspaudžio. Tiktai užsimislyjo.

Jausmai

¹⁰¹su apytarme — su sąlyga. [przypis edytorski]

¹⁰²iš viršaus — iš anksto. [przypis edytorski]

— Žodžiai ponios skatina mane drūčiai pamislyti, — atsiliepė po valandėlei Onutė — Nesuprantu, iš kur ėmė ponias mislį, jog lenkstudencis galėjo būti mano širdyje? Ar jus nepatėmyjote? Ar ne buvo kokios kalbos tarpu jųdviejų su ponija?

— Jeigu ponias žinotų, kaip jūs su lenkstudenčiu meiliai kalbėjotės per šv. Oną, tai ji galėtų tai mislyti, man rodos, — atvertė Kurpiūnas. — Nors apie tai tarpu mudviejų su ja ir ne buvo kalbos, bet man rodos, jog galėjo apie tai ir kiti jai pasakyti. Pats lenkstudencis mėgstantis pasigirti meile merga.

— Tiesa, tai ne kito jau, kaip paties lenkstudenčio darbas — ir tai ne kitaip, kaip paskutinėje gromatoje jis turėjo ponias aplink tai rašyti.

— Ir kas mane baugina, tai šitai, jog turbūt pavojus yra tikras, jeigu mane ponias persergsti, nors aš ir negaliu suprasti kame tas pavojus.

— Kaip tai, pana Ona? — Jeigu jau mylite lenkstudentį, tai pavojus lengvai tada suprantamas...

— Aš nesuprantu, kaip tokia dyka mislis gali išsitekti įsū galvoje — dėbelėjus akimis rūškanai, pratarė Onutė.

Bet Kurpiūnas vietoje nusiminti nuo nemielo pažiūrėjimo Onutės, pasidarė linksmesnis ir linksmesniu balsu pratarė:

— Svetima širdis — patamsės, o ypač moteriška. Ant mano pynės da ir tai stoja už mane, jog jūs niekad ne užsiminėte man nei žodį, apie tai, kas jums patinka, kas ne. Dėl to ir aš negalėjau laikyti už negalimą dalyką, atsimindamas Šv. Oną.

Ant šitų žodžių, Onutė metė ilgą pažvilgį ant Kurpiūno ir kaip ir su išmetinėjimu paklausė:

— O kas mane prašė čia da užbovyti lenkstudentį, ar ne tamsta? Kieno aš tada norą pildžiau? — Jeigu Onutė iš žodžių ir apsiėjimo Kurpiūno suprato ne mažus jo jausmas, tai ir Kurpiūnas iš jos pask utinių žodžių ir apsiėjimo taipogi truputį suprato. Tas truputis vienok atėmė nuo jo žadą, taip buvo dėl jo mielas ir netikėtas. Nespėjo vargšas ir į save ateiti, kaip rogutės atsidūrė jau ant kiemo Širminskų ir savo jausmus Kurpiūnas spėjo tik vienai Onutei išreikšti, jog padedant išlipti iš rogučių suspaudė jos ranką smarkiau, nei pirma kada nors.

Turbūt vienok dėl susižinojimo ir šitokio ženkle buvo įkvalia; nes apsiėjimas ir Onutės ir Kurpiūno drūčiai nuo tos valandos atsimainė. —

Pirma jie buvo pažįstami, geri pažįstami, ir labai geri pažįstami ir kaipo tokie apsiėjo. — Dabar... dabar jie žinojo, jog jiedu viens kitą myli. — Malonu jiems buvo viens kitam nors mažą dalelę tos meilės parodyti, bet taip, kad kiti ne patėmytų.

Malonu buvo ir baisu.

Kada aš matau jauną porą slepiančią savo patikimą nuo kitų, man visados ateina ant pomietės¹⁰³ vienas pažįstamas — didelis negrėvas — ką eidamas per salę iš trijų ten esančių krėslų mokėdavo vieną koją užgauti, stuktelti stalelį, kad nuo jo viskas nuvirštų ir atsimušti į duris uždarytas, kad jos pravirtų negeistiniai.

Kaip jis visados slėpėsi su savo negrėvumu ir niekad negalėjo išsislapstyti, taip ir įsimylėjusi pora niekad ne išsislapsto su savo meile. —

Keidošius sėdėjo už stalo namie su lenkstudenčio tėvu ir vaišinosi. Ant iškaitusių veidų ir klumpančių liežuvių buvo žymu, jog vaišinosi jau seniai, ką tvirtino tuščia bonka iš po degtinės.

— Rašo man sūnus studentas, akademčikas, — kalbėjo, antrindamas gal šimtinį sykį, tėvas lenkstudenčio, — rašo man: „Tėte, nueiki į Keidošius ir pasakyki, tegul Onutė manęs neužmiršta”. Ha! Ką tai, kūmai, ženklina?... Tegul, girdi, manęs neužmiršta!... Mano sūnus tai rašo. O! Tą vyras!... Jis be reikalo žodį nemeta!... Jeigu jis taip rašo, tai turbūt tame yra reikalas, — mislyju aš sau, ir kaip matai aš pas jus... Kūmai, pilk da po stiklelį, — skatino Keidošių, matydamas, jog tas neskubina pildyti stiklelius. Pilk, kūmai! Pabaigs mano sūnus mokslą, tada stosime kitaip. Jis man rašė taip ne per seniai: „Tėte! Siųski dabar man kiek tik gali ir iš kur tik gali, ėmęs. — Man tik reikia, — girdi, — pabaigti mokslą, o kaip pabaigsiu, taip tai akimirka viskas persimainys”... Tu ne tiki! Ha! Kūmai, aš matau, jog tu ne tiki; nekratyki galvos. Na, jeigu tu netiki, tai ot ką aš tau pasakysiu: mano sūnus, tai ne Vincų Vincas. Ką tas jam Vincų Vincas? — „Tėte! Jis

Jausmai

Jausmai

Laiškas

¹⁰³ pomietė (sl.) — atmintis. [przypis edytorski]

man sykį kalba, — Vincų Vincas man tai tiek, kaip šitas stiklelis: noriu–pripilu, noriu–išgeriu, noriu aukštyr kojom pastatau, o jeigu užsimanyčiau, tai galiu mesti ir sumušti į šmotelius”. — Motas jo, kūmai, tai protu filiozofu. Gabumo, tai jis menko — na, o ką jis man kaštuoja? — beveik nieko. Čion jis išsprašo, ten išsivilioja... „Tėte, — rašo man, — kaip pabaigsiu tai tu ir pamatysi, ką aš galiu, vieną akimirką stosiu turtingas”... Ha! Tu ne taki! Jau tai, kuinai, ką aplink pinigų, tai jau gali tikėti, jis taip juosius jaučia nosim, kaip šuo dešrą. — Oho! Tai protas! Kad tikėtum, tai aš tau, kūmai, galiu pasakyti, ką jis man rašo, — pakuždomis kalbėjo toliau tėvas lenkstudenčio, bet pakuždomis girto, kurias gali girdėti per varsnas.

— „Tėte, — girdi, — turiu aš čionai dvi mergas: viena su šimtu tūkstančiu, kita su 10, kaip tik pabaigsiu, tai katrą noriu, tą ir imuo.”

Girdi, kūmai! Pilk da stiklelį! Pabaigs sūnus, atsilyginsime.. .

Tam tarpe Elziana Keidošiūtė buvusi vienoje gryčioje su seniais, kad jiems paduotų, jeigu ko prareiktų, pamatė parvažiuojančius iš svečių. — Pamačiusi išbėgo laukan pasitikti, — ir pranešti naujieną Onutei, kad lenkstudentis turi dvi mergas, viena su 10, kitą su 100 tūkstančių ir kad kaip tik pabaigs, taip ir vieną iš jų ims. Ant šitos kalbos nusišypsojo Onutė ir paglostys galvą mylimos sesers, paragino ją bėgti į vidų ir paprašyti motiną, kad ta pasirūpintų apie muziką dėl jaunūmenės, kuri nori šokti.

— Mes ant intencijos jo ateinančios svodbos šiandieną pašoksime, — atsigręždama Kurpiūną pratarė Onutė meiliai nusišypsojusi. Jaunimas išgirdęs žodžius Onutės su juokais skubinosi į vidų daryti lenkstudenčio svodbą.

— Ha, Onute! — užriko, pamatęs ją lenkstudenčio tėvas, — šen artyn, aš tau turiu naviną¹⁰⁴... Aš tau turiu naviną tokią, jog...

Mano sūnus man rašo: „Tėte, pasakyki Onutei, kad ji manęs neužmirštų... Na, o ar tu supranti, ką tai ženklina? — Na, šen artyn ir bučiuok mane seni už tai... ką? Nenori? — Ta, gal, apie Vincų Vincą mislyji... Tas tavo Vincų Vincas mano sūnui tik nuspjauti. Kūma! Girdėjai? Jis norėjo sykį mano sūnui į ausį duoti.

Paškudž! Ne taip greit! — Ne toks mano sūnus, kad tu jam į ausį duotum, jis ėmė ir po stalu palindo. Ne vieryji¹⁰⁵? — Dievaži! „Aš, girdi, tėte, tikt šmakšt po stalu”, — pasakojo man pats sūnus. — Bet Onutė jau seniai ir pėdos atšalo, o lenkstudenčio tėvas vis da giria sūnų — ir siurbė degtinę iš stiklelio.

Kol neprasidėjo šokiai, Onutė spėjo su Kurpiūnu apsimaityti keliais žodžiais.

— Girdėjote? — lenkstudentis turi dvi mergas mieste: vieną su 10, kitą su 100 tūkstančių ir per savo tėvą man siunčia prašymą, kad aš jo ne užmirščiau. — Kas tai būtų?

— Dabar, pana Ona, sunku atminti, bet palaukime toliaus. Ak, ne už kalnų ir vakacijų.

— Turbūt jis nori kokius liežuvius ant manęs suvadžioti, kaip ir ant Vincų Vinco, — ar ką ir ne kitaip, kaip mislydamas, jog aš dabojuosi labai tuomi vaikinui.

— O gal jis ir ne toli už tiesos? — kaip ir klausdamas, pratarė Kurpiūnas. Onutė neatsakydama jam tiktai palingavo galvą ir įsimaišė į pulką jaunūmenės. Ilgai paskui ją vedė akimis Kurpiūnas ir ne tēmydamas to, jog Keidošienė nuo jo akių neatitraukia, sekiodama jo kožną žingsnį, kaip pikčiausio vagies. Instinktas motinos pranešė jai remdamasi ant nežymių dėl kitų ženklų, ant virbėjimo balso, ant kelių meiliau nutartų žodžių, kad tarp jos Onutės ir Kurpiūno atsirado naujas būdas mislių.

Nulindo senė. Nespėjo paauginti dukters, nespėjo atsigėrėti, o jau randasi žmonės, kurie nori ją kaip vagys iš namų išnešti ar išvežti. Et! — vienok mostelėjusi ranka pratarė senė į save. — Visų tokia laimė! Kaip Dievas duos, taip bus. —

Bet, jeigu Kurpiūno merginimas nuliūdino Keidošių, tai atsirado ir tokie, kuriuos stačiai supykde. — Prieš Velykas gavėnioje Skriaudupys atsiuntė Keidošiams gromatą, kurioje jis sau prašė rankos Onutės.

„Nežadu daug, — rašė pons Krepesorius, — bet ramų gyvenimą ir išmintingą vyrą ji turės už manęs ištekėjusi”.

Prasta žmona Keidošienė neištrivojo neužkeikusi.

¹⁰⁴navina (brus.) — naujiena. [przypis edytorski]

¹⁰⁵vieryti (sl.) — tkėti. [przypis edytorski]

— O, kad ji ir velniai būt jo ramų gyvenimą. — Koks jau su kvailu gyvuliu gali būti ramus gyvenimas; fiu! Ir gana; taip jam, tėvai, ir atsakyti reiktų, bet tuščia jo — mūsų žodžiai ak lipa prie dukters. — Atsakyki vėlyk, jog dar per jauna, ir ikvaliai. Tegul taip Jonas surašo.

Senis taip ir atsakė; o Jonas taip surašė.

Aplink šitą gromatą nuo Skriaudupio tėvai ir nenorėjo nieko sakyti Onutei, bet Jonas neištrivojo, nepaerzinęs seserį su jaunikiu „išmintingu ir ramiu“. Juokų buvo ne mažai, kada į kelias dienas atėjo garsas, jog Skriaudupys susipešė su bobomis ant krikštynų ir, jog gavo išmesti lauk nuo vyrų.

— Ramųjį tavo, matai, statiniais glosto, — erzino Jonas.

— Aš duočiau da vieną taip paglostyti, — šypsodamasi atvertė jam Onutė, — tik gaila, jog manęs neklausia.

— Tu tik pasakyki man, aš jau pataikinsiu ir neklausęs. — Netikėtai pratarė Jonas, išgirdęs nuo Onutės tokią kalbą.

— Da nuo manęs, Onutė, neslėpė nieko — pridėjo vyras truputį pamislyjęs — ką nereiks tėvams žinoti, tai jie ir nežinos. O jau jeigu reikia tave kur nor užstoti, tai ne kas bitas užstos, kaip tik aš. —

— Dėkui Dievui, Jonuti, da ikšiol tokio reikalo nebuvo ir gal būti, jog ir ne bus ilgai... — bet...

— Kas gi bet? — Tu Onutė kalbėki aiškiau. Nuo manęs nėra ką slėpti.

— Ot, kas Jonuti: ponia mane persergė nuo lenkstudenčio. Na, o tu žinai, jog ji ne kokia tuščiuokė, kad be reikalo persergėtų. Ir persergė taip, kad šitas jos darbas būtų mažai kam žinomas, dėl to ir tu, Jonuti, ne išsitarki daugiau niekam, nei tėvams niavat¹⁰⁶.

— Gerai, Onute! Aš niekam suvis nesakysiu.

— Ponia mane persergėjo! — traukė toliau Onutė, — per Kurpiūną ir davė rodą¹⁰⁷ nebūti pas ją iki vakacijų, supranti?

— Tai ko čionai nesuprasi, — ji nenori, kad lenkstudentis žinotų, jog ji tave persergėjo. Bet ko tada atsiuntė jį savo tėvą per Užgavėnes?

— O ką ji gali suprasti. Tik matyt, jog šitame darbe ir randasi jo visas klastumas — atsakė Onutė ir pridėjo: viena pusa lenkstudentis siunčia labas dienas, kita... — ka kita? — Nuo Kurpiūno aš iškvočiau, jog lenkstudentis ryžosi ar šėip ar taip mane prapuldinti. Girdi, jeigu lietuvininkus reikia naikinti, tai lietuvininkes ypač, nei sėklos neturi likti.

— Nerodyčiau¹⁰⁸ aš jam tave užkabinti? — atvertė rūščiai Jonas.

VIII

Per Velykas Keidošiuose tapo įtaisyti kliubai¹⁰⁹. Žinomas dalykas, jog norinčių pasisuputi netruko. Jaunūmenė iš apygardos nuo pietų iki vakaro, kaipo ant jomarko¹¹⁰ rinkosi; naudodamiesi proga ir vaikinai aplinkiniai lankė Keidošius tankiau, nei kitokioje vietoje būtų tai galėję daryti. Tarp jų buvo tankiausiai Skriaudupys ir Kurpiūnas. Abudu džiaugėsi pretekstu, abudu Onutė vijo namo, bet tik svetimiams rodėsi, jog vienokiai vijo. Kam reikėjo suprasti skirtumą, tas suprato.

— Petruti, — išstūmusi per duris kalbėjo į Kurpiūną, — tu niekus darai, taip tankiai lankydamas. Palauk, praleisime vakacijas, persirgsime ligą lenkstudenčio prižadėjimą prapuldinti mane. Tada galėsi ir tankiau būti ir tėvui ir motinai pasakyti.

— Kodėlgi ne dabar, Onute? — tas klausė merginos.

— Koks tu navatnas¹¹¹, — ta nori, kad lenkstudentis parvažiaavęs namo žinotų viską ir eitų žinomą keliu su savo intrigomis. Supraski, jog tada bus lengva jam įkasti.

— Aš jam dantis išmušiu kaip pasitusiai šauniai.

— O kas naudos bus iš to? Tiesa, tu jam dantis išmuši, bet vis jis tave įkąs. Man rodos, geriau davus jam malkų pagalį kokį kąsti, tegul jis ir dantis išsisuktų pats ir tegul gautų paskui kaip šuva.

¹⁰⁶niavat (lenk.) — netgi. [przypis edytorski]

¹⁰⁷roda (brus.) — patarimas. [przypis edytorski]

¹⁰⁸nerodyčiau — čia: nepatarčiau. [przypis edytorski]

¹⁰⁹kliubai — čia: supynės. [przypis edytorski]

¹¹⁰jomarkas (lenk.) — prekymetis. [przypis edytorski]

¹¹¹navatnas (lenk.) — keistas. [przypis edytorski]

— Kad nemisli jis, kad jis mane įkąs!
— Petrutė, aš nežinau ar jis įkąs tave ar ne, bet jis rengiasi mane įkąsti. Ir turiu pasakyti, jog aš jį pažįstu geriau už tave ir mislyju, jog jis savo prižadėjimą išpildys. Vieno aš dėlto norėčiau, kad įkąstų mane ne skaudžiai, kad kąsdamas nežinotų kur kąsti, kur būtų skaudu.

— Ant šitokių tavo žodžių, Onute, aš negaliu priešintie, bet...

— Be jokių „bet“... Duoki man žodį, Petrutė, pildyti viską, ką aš tau tik liepsiu, ir be rodos su manim nieko nepradėti priešai lenkstudenčių iki tam laikui, kada Dievas pavėlys...

— Man tave, Onute, savo pačią vadinti, ar taip? — pertraukė Kurpiūnas.

— Tegul taip. Ar prižadi?

— Gerai! Bet...

— Be jokių „bet“! Dabar sėsk ant arklio ir namo, — jau linksmai pratarė Onutė, — kitoje nedėliojo pasimatysime.

Susiraukė Kurpiūnas ant taip ilgo termino, vienok prižadėjimo reikia pildyti.

Užsilikęs po Kurpiūnui Skriaudupys nudžiugo, radęs progą su Onute pakalbėti ir atnaujinti savo piršimą. Duodamas suprasti Onutei, jog jis lauks jos suaugant ir metus ir trejus, norins ir dabar laikosi geros mergos... — klausė, ar jai nenubos taip ilgas mergavimas.

Ak, tiesa — kalbėjo ponas Krepesorius — jog per jaunos mergos ištekėję už vyro nustoja ūmai sveikatos, bet tai tada, kada pateška į rankas beprotingo kokio kaimieno, kur neranda nei pasilsio kaip kūniško, taip ir dvasiško.

Bet už manęs pana Ona to nebus. Jeigu namie, gyvenimiškai, tai už manęs dvigubai... Aš tuom ne noriu sakyti, kad aš jūsų nelauksiu. Laukti lauksiu, dešimt metų, bet.

— Bereikal jūs tai darytumėte, ponas Skriaudupi. Mano tėvai gaspadoriai ir man jie geidžia vyro gaspadoriaus.... O aš, kaip žinote, prieš jų norą neisiu.

— Ar gal tai būti, pana Ona! — vėl suriko Skriaudupys, išgirdęs tokį nelaimingą galą savo viltims.

— Argi jus vėlytumėte sau tamsų kaimieną vietoje apšviesto žmogaus, norints ir ne gaspadoriaus? Ag ir idealas jūsų, ans Vincų Vincas irgi ne negaspadorius, o tik, ak, už jo jūs eitumėte.

— Ponas Skriaudupi, aš nesakau ar eičiau už jo, ar neirčiau. Aš tik sakau už ko mane tėvai leistų ir už ko teks eiti.

A, dabar suprantu, jūsų širdis užimta Vincų Vincu ar lenkstudenčiu, tą gal laukėte, vienok veltui?...

— Perprašau! Man trunka laiko tokią kalbą klausyti, — užpykusi Onutė atkirto ir įėjo atgal į stubą, palikusi poną Krepesorių anapus durų apdūmoti¹¹² savo žodžius. —

Toks atsiveikimas vienok nei pertarnavo ponai Skriaudupui ant rytojaus vėl ateiti į Keidošius — „naudojantis iš laisvos laiko“ pasisvečianti ir „kojas praminti“. O „mynė“ jįsai tas „kojas“ per apygardą. Kaip ans vargšas šunelis. Į trečią dieną vėl atsilankė, bet jau Onutės suvis ne matė... ir eidamas namo grasino, kumščius sugniauždamas.

— Na, gerai! Tu dabar mandraugi, palauk! Pateksi tu ant galo į mano nagus, tada tu pamandrausi! Aš tave tada pamokysiu... Nenori būti guodjama pačia, tai pabandysi pirmo dumblo; panardys tave lenkstudenčių į jį, pasibovys su tavim... O aš ištrauksiu tada tave iš dumblo ir skalbsiu... Ka! Ka! Ka! Ir skalbsiu! — juokėsi pats savo žodžiams.

— Betgi ir kytro esama to lenkstudenčio, — kalbėjo toliau, gniauždamas kišenėje ranką, — kaip jis mergų prigimimą¹¹³ žino, ot ir moka apsieiti su jomis; juokai tik ką jis rašo apie Oną. — Tai sakydamas ištraukė iš kišenės sugniaužytą laišką ir eidamas, ėmė skaityti: „Pernai aš pradėjau su Onute intriga, paskui užmečiau meškere; taip mislyju, jog kvaila gružo išsižios... ir per vakaciją pasibovysiu mielai. Prašau vienok ne mislyti, jog aš eisiu jūsų mylistai, pons Skriaudupi, į kelią. Tegul Dievas mane myli! Nori sveikas su jąją bovytis, tai bovykis, nori už pačią vesti, tai veski, man tai vis tiek, nei sveiks man, nei aš sveikam kelį nepastosime; ką sveikas daugiau pelnysi, tą man bus linksmau... To man mažiau triūso reiks. Susimildamas, paminkštinki iki man parvažiuojant“.

¹¹²apdūmoti (brus.) — apgalvoti. [przypis edytorski]

¹¹³prigimimas — prigimtis. [przypis edytorski]

Jausmai, Pažadas

Vyras, Moteris, Santykiai

Pinklės

— Ir velnias žino, ar tai kytrumas, ką jis daro, ar tai stačiai kiaulės darbas — niurnėjo toliau Skriaudupys. Kad ne prierašas, tai beveik ir parodyčiau šitą gromatą Keidošiams. Ot, būtų trinksmo. Bet prierašas, tegul jį ir velniai! „Kad tamstai neateitų pagundimas išduoti mane Keidošiams, tai turiu priminti, jog pas mane randasi kelios popierėkės su tamistos parašu”. Ir pagundė tada mane velnis nurašyti į jį apie savo mislis!...

Ant rytojaus nuo Skriaudupio ėjo gromata į lenkstudentį, iš kurios mes imame tiktai menką straipsnį: „Tankiausiai Keidošiuose būnu aš, paskui jų giminės. Iš reto Širminskai, iš kurių vienas šiame pavakaryje veda pačią. Sykį mačiau Kurpiūną, katras dabar užimtas labai savo namais ir sodu. Klausi sveikas, koks vyras labiausiai dabojaši Onutei? Man rodos, jog po senovei jos idealu yra Vincų Vincas. Bet iš tikro dėl to aš neturiu jokių pamatų — galbūt per tai, jog ir sveikas užimi juos širdį nors ir tai irgi sakau be pamato. Vieną galiu pasakyti, jog jos širdis užgauta ne mūsų kampo gyventojais. Beje! pati Ona man išsitarė, jog ją tėvai nori atiduoti neatbūtinai už gaspadoriaus. Žinomas dalykas, jog tai tik žodžiai, kol nėra geresnės partijos.

Bet tai atveda mane ant mislies, jog ji teks ant galo pagalios Širminskučiui, — jeigu neims jos Vincų Vincas ir jeigu sveikas pasibovijęs, nesusimlisi ant jos”.

Keidošių namuose tame tarpe ėjo viskas savo keliu. Onutė mokino Elziukę ir audė kortus dėl namų reikalo. Elziukė, prašvitus pavasariui, pradėjo vaduoti Onutę sode ir darželiuose. Vincas parsiantė sėklų visokių naujų kvietkų, dėl darželių; pagamino truputį ir ir dėl sodo, bet ryželiai parkeliavo labai prastame padėjime ir pasirodė netinkančiais dėl skiepijimo...

Ant galo parnešė gromatą iš pačto¹¹⁴, kurioje Vincas Keidošius tėvams rašė apie sugrįžimo namo, po poros nedėlių.

Visi namai sujudo. Sujudo ir Onutė, bet prie jos džiaugsmo kaip kada smelkėsi ir jausmas grąžinančio pavojaus, vienok buvo tai reti tarpai. Ko tolin, to labiau ji pradėjo užmiršti apie lenkstudenčio užmanymus. Palengva vėl pradėjo ji atgyti, su jaja, tartum, pradėjo švysti vėl namuose Keidošiaus.

Parėjo ir nuo lenkstudenčio į Keidošius gromata pilna visokių vylių ir skystumų, vis apie Onutę.

— Turbūt, jis ją rašydamas mislyjo ir mane praskiesti — šypsodama kalbėjo Onutė į brolių Joną. Ant galo kaip garniai pasirodė grįžtanti iš mokslų vaikinai ir vaikai. Parvažiavo iš mokslų ir jauni lietuviai, o paskui juosius parsekė lenkstudentis, kaip seka tamsus šešėlis pagal ir šviesiausį daiktą. Žilos jo kiaulinės akys jau šnarinėjo į antrą dieną po Keidošiaus namus ir vuostė orą. Turbūt, visuomi — kuo liko labai užsiganatinęs, nes eidamas namo linksmi trynė rankas ir mušė savo tėvo šuniuką, kurs paskui jį į Keidošius nusekė, kol tas nedasiprotėjo, pametęs savo valdoną pabėgti.

Vienok antrą sykį grįždamas iš Keidošių lenkstudentis, jau šuniuko nemušė ir rankų netrynė. Nelinksmesnis buvo jisai, kada grįždamas namo sutiko Skriaudupį, išėjusį „pasinaudojant iš laisvos progos pramankštinti kojas”.

— Kaip eina širdingieji darbai? — paklausė tas pirmiausiai.

— Nėra kuomi girdės iki šiam laik. Norėjau aš bejuokaudamas atlikti darbą, bet, kaip matau, čion reiks su atsidėjimu padirbti.

— Ar kliūtis atsirado? — šypsodamas paklausė Skriaudupys. Ir nesulaukdamas atsakymo, klausė toliau: — Kas kliūdo, ar tėvai, kaip man, ar gal Vincų Vincas?

— Ką tėvai! Tėvai mane gerte įsigertų. Bet kaip matyt, tas Vincų Vincas čion giliai sėdi širdyje; nebereikal Onutė važinėjo net jį aplankyti. Reikia pirmiausiai tą jos idealą išmesti laukan iš jos širdies.

— Tai ne taip gal būt lengvas dalykas.

— Ot, šneki sveikas niekus! Eime pas mane, o pamatysi, kaip tai lengva.

Ir du draugai nusivedė į Škeredelninkus.

Porą dienų po šitam kunigas prabaščius nedėldienyje, sutikęs po mišių Onutę, ilgą kalbėjo jai pamokslą apie niekumą Vincų Vinco ir apie gerumą lenkstudenčio, gąsdindamas ko ne amžiną prapulčią, jei ta eitų už tokio bedievio, kaip Vincų Vincas. Onutė išklaušė kantriai pamokslą, nieko neatversdama ir žodžio vieno nepasakiusi.

¹¹⁴pačtas (sl.) — paštas. [przypis edytorski]

Visą savaitę nebuvo lenkstudenčio Keidošiuose. Nedėdienyje pasirodė vėl su labai neva nuliūdusiu veidu ir tolydžio atdusiodamas, iš tikrųjų gi atdusdavo tiktai tada, kada Onutė buvo arti. Atradęs valandėlę progos, senis Keidošių padarytos tyčia, lenkstudėntis atsiliepė į Onutę:

— Pana Ona! Nemokate jūs nei pažinti, nei gana gerbti tikrą meilę. Jums kožnas keksnis¹¹⁵ rodosi dideliu ir meilės vertu vyru, kožnas intrigantas meiliu žmogum.... O ne matote suvis atsidavusį jums žmogų, kaip aš, ir meilę tokio žmogaus per nieką statote.

— Dėl ko gi jūs taip mislyjate, jog aš nemoku tikrą meilę pažinti ir laikyti pagal jos verčią?

— Jeigu jūs mokėtumėte, tai seniai išmestumėte iš savo širdies Vincų Vinčą, kaipo nevertą mažiausios vietelės tenai užimti.

— Dėl ko gi jūs mislyjate, jog nevertas? Pagal mano mislį jis garbės vertas žmogus, ir užsidirbo pas kožną lietuvį nors truputį meilės.

— Taigi matote, ką jus sakote, o aš galiu jums vieną akimirką darodyti, jog jis pas jus neužsidirbo nei vieną žodį užtarimo.

— Akyva būčiau žinoti, kaip jūs tai darodytumėte.

— Gerai, tik paprašykite jūsų brolių Joną ir Vinčą, o pamatysite...

Po valandėlės susirinko visa šeimyna Keidošių, ne tik du broliai; bet to tik ir norėjo lenkstudėntis. Tada jisai išėmė iš kišenės popierą formoje gromatos ir paieškojęs vieną vietą davė paskaityti Vincui, pirma paklausęs ar pažįsta ranką, kuri rašė tą gromatą.

— Ranka lig Vincų Vinco — tas atsakė — bet štai ir parašas tikrai jo — pridėjo pamatęs parašą.

Ant storų išvirtusių lūpų lenkstudenčio pasirodė šyptelėjimas, akys blykstelėjo, bet tai tik ant vienos akimirkos, ir vėl ant veido atsirado nuotartingas nuliūdimas, kada jisai da kartą pirštu bakstelėjęs, pratarė:

— Paskaitykite, ką rašo.

„Aš ir šimet negrįšiu namo, nes nenoriu stoti į negeistiną padėjimą. Ak, tu girdėjai, gal, kaip pernai atvažiavo net stačiai pas mane ta pusgalvė Keidošių Ona, apspaudyta meilę manęs. Ji net užsimanė tapti mano pačia, ar nors taip tekti man. O tu pats žinai, kaip aš į ją žiūriu...“

Vincas, neskaitydamas toliau, metė gromatą į žemę ir sugniaužęs kumščius pratarė:

— Na, laimė jo, jog jis šimet pabaigė ir jog aš jį daugiau nesutiksiu... Kas galėjo mislyti?...

Tėvai, Keidošiai taip nusiminė, išgirdę savo mylimą kūdikį taip užgautą ant garbės sunkiai, jog tik rankas nuleidę stovėjo, nerasdami nei žodžių išreikšti savo jausmams.

Onutė ir Jonas nusiminė taipogi, bet netikėtai jų akys susitiko ir, turbūt, viena mislis jų galvose švystelėjo. Jonas nekeikdamas, nei neplusdamas, pratarė tik viena:

— Ot!... — ir nutęsė.

Onutė tik linktelėjo galvą ant to jo „ot“ — o praeidama kaip ir netyčia pro Joną, pratarė iš tyko:

— Prasidėjo!... Supranti?

— Aha! Suprantu! — tas atvertė taipogi iš tyko.

— Tėte! — rėkė Vincas — aš tuoju balnoju arklį ir joju į Vincus, papasakoti tėvams, koks jų sūnus Vincas.

— Kaip sau nori! — mostelėjęs tėvas ranka pratarė ir atsidusęs pasitraukė šalin.

Kada arklys Vinco buvo jau gatavas, Jonas brolis priėjęs prie Vinco sukuždėjo:

— Vincai, neįok į Vincus!

— Kaip tai neįoti? — paklausė tas.

— Jeigu Vincų Vincas ir kaltas, tai kuom jo tėvai kalti? O jeigu ne kaltas?

— Kaip ne kaltas? Ar tai aš jo rankos nepažįstu? Tu nežinai pats ką kalbi.

— Taigi, Vinceli, aš ir kalbu dėl to, kad aš vis tik geriau žinau, nei tu.

— Sakyk man aiškiau, nes aš tavęs šiandien nesuprantu.

Ir Vincas sakė tiesą. Jonas beveik visados tylėdavo nesikišdamas į svetimus darbus, šiandien gi nežinau dėl ko prašneko. Jeigu būtų draudęs Vinčą tėvas, tai Vincas būtų

¹¹⁵keksnis — padauža. [przypis edytorski]

jau seniai pėsčias bebėgęs į Vincus, bet draudė jį dabar Jonas, kuris niekad beveik lūpų neatverdavo. Tai sulaike Vincą.

— Ką tu šiandien matai, tai mudu su Onute laukiame seniai ir vargiai su tuomi pasibaigs. Tai darbai lenkstudenčio — tęsė Jonas.

— Bet parašas Vincų Vinco!...

Taip šnekėdamiesi du broliai išsilydėjo į lauką, kur rado jie sau ramesnę vietą pašneikai.

Ten Jonas išpasakojo Vincui viską, ką jis tik žinojo, o išpasakojęs pridėjo.

— Dabar, Vinculi, tu jau ant arklio ir joti joki į Vincus. Persergėki tėvus apie darbus lenkstudenčio tegul žmonės žino, jog mes suprantame kas čionai darosi? Bet paprašyk jų, kad jie kalbėtų, būtin tu buvai pas juosias bartis. Tai neduos lenkstudenčiui iš tikro pikta padaryti Onutei.

Pavakaryje, kada sugrįžo Vincas namo, lenkstudentis prie visų prašė Onutės rankos — pridėdamas, jog norints jis ją nuo seno myli, vienok imti galės tiktai po pabaigimui, o dabar prašo vieno, ne leisti jos už vyro, pakol jis ne pabaigs.

Senis Keidošius, išgirdęs šitokius žodžius po paskaitymui gromatos Vincų Vinco, labai nudžiugo ir sugriebęs į glėbį net pabučiavo lenkstudentį, kiti gi šeimynykščiai šalta klausė žodžių žmogaus su kiaulės akimis. Keidošienė, paklausta per patį, ką jį į tai sakytų, atsiliopė:

— Et, tėvai, ne mudviem su Onutės vyru gyventi, tik jai, tai kaip ji nori, tegul sau ir daro. Onutė gi rado greitą sau atsakymą:

— Tėtuli, dar aš par jauna, o per metus visko dar gali atsitikti, tai ką dabar ir kalbėti. Lenkstudentis, su kurio mieriais šitokie atsakymai kuo labiausiai tiko, nei ne mislyjo įsistosi, kad jam tvirtesnį duotų atsakymą ypač atsikėlęs padėkavojo visiems, kad jam paliko viltį, parvažiavus kitą metą pavadinti Onutę savo pačia.

Tokiose kalbose visą bendriją užpuolė naktis ir lenkstudentis liko nakvoti Keidošiuose.

Naktyje pakilo riksmas Onutės gryčaitėje ir gerai, jog arti nakvojo brolis, Jonas, tai tas ūmai įbėgęs davė jai pagelbą ir atginė nuo lenkstudenčio, užpuolusio ant merginos suvis žvėriškai.

Lengva suprasti ką pelnė lenkstudentis. Yra patarlė: sumušė jį į kartę obuolį, bet kalbant apie lenkstudentį ir tai dar nesuvis būtų teisybė, nes obuolis ne turi dantų, o lenkstudenčiui ir vieną dantį išmušė. Žinomas dalykas, jog po tokiai operacijai, lenkstudentis išsiundytas šunimis grįžo vidunaktį į tėvus.

— O šunies kumpis, Škeredelninkos! — keikė Jonas, — minės jis mano ranką visą amžių! — Ir tiesa, minėjo.

Nuo tėvų šito atsitikimo argi negalėjo paslėpti, nes ant riksmo Onutės, atbėgo ir tėvas, kurs matė tik galą šito pikto užsikesimo, nes kitaip šito atsitikimo ne gali ir užvadinti. Ir Onutė, ir Jonas laukė jo atminę mylį niekšo.

Pyktis

IX

Dvi nedėlias negirdėti buvo nieko apie lenkstudentį ir Onutę jau buvo besidžiaugianti, kad lengvai atgrėse niekšą nuo pikto.

Bet džiaugsmas pasirodė per ankstyvu. Nedėldienyje netikėtai važiuodami pro šalį užsuko du apicierai¹¹⁶ į Keidošius. Neva pirkti, neva kelio klausti — veltui senis siekėsi jiems kiek galėdamas išreikšti, kad jis nieko neturi dėl pardavimo ir kelio nežino dėl jų; tie sėdėjo sau kaip ir lūkuriuodami ko. Ant galo paklausė genio stačiai, kur duktė. Tada Vincas atsake jau už tėvą:

Sekmadienis

— Sesuo mano ten, kur jai pritinka ir jums tai ne galvoje. O aš jus pačius prašau laukan, jeigu nenorite, kad ne būtų sudarytas per policiją aktas apie jūsų įsiveržimą į namus ir apie jūsų nedorą apsiėjimą namuose, pritinkantį ne apicieriams ciesoriškos kariuomenės¹¹⁷, tik valkatoms nuo vieškelio.

Tokios šnekos buvo netikėtos pasekmės. Apicieriai papasakojo, jog juosius atsiantė lenkstudentis, užtikrinęs jiems linksmą praleidimą vakaro.

¹¹⁶apicieras (lenk.) — karininkas. [przypis edytorski]

¹¹⁷ciesoriška kariuomenė — cariška kariuomenė. [przypis edytorski]

Kitam nedėldienyje pora viršininkų policijos atsidūrė Keidošiuose. Bet kaip lengva buvo apicieriais pasiskirti, taip sunku buvo atgrėsti policijantus¹¹⁸. Reikėjo pašaukti vietinę kaimo policiją, reikėjo šaukti svietą ir tiktai su tokia pagelba vos ne vos pasisekė išvesti iš namų įgėrusius viršininkus.

Vincas apie apsiėjimą jų namuose tėvo nurašė skundą prie gubernatoriaus, iš kur gavo didelį pabarimą tie, bet per tai tik dar pikčiau stoji darbai Keidošiaus. Viršininkai pradžėjo jam atkeršyti. O kas nežino, jog mūsų kampe ir nekalčiausią žmogų, kiekvienas viršininkas gali prapuldyti suvis. Žinojo tai Keidošius, bet negalėdamas nieko gintis, atsidavė ant Dievo valios — kaip bus taip bus — kalbėjo senis, o ginsiuos ir ginsiu vaikus iki paskutiniajai. —

Apyvietėje sykį parbėgo piemenukas iš žirnių ir pranešė Keidošiui. —

— Dėde, kažin ko po mūsų lauką valkiojas lenkstudentis.

— Ką jau nieko gero ne laukti, — pratarė senis pačiai, — jau tas šuva vėl pasirodė. Gailu man tik, jog jį tada Jonas suvis neužmušė; vienu varnu ant žemės būki mažias.

— Et, tėvai! Dievo valia, — pratarė pati.

Senis atminė, jog ne prieš gerą pasirodė lenkstudentis.

Ant rytojaus į Keidošius, iš miesto apygardinio atvažiavo viršininkai krėsti¹¹⁹, terp kurių buvo vienas iš tarpo išvytųjų.

Keidošius, jausdamas save nekaltu, davė jiems nuo viso raktus ir skatino krėsti.

— Krėskite ponai ir pažiūrėkite, ar rasite ant manęs krislą¹²⁰.

Kad galėtumėme suprasti tolimesnius atsitikimus, pažiūrėkime, kas daros pas lenkstudentį.

Ant lovos stubelkoje, mieste, gali lenkstudentis tą vakarą prieš kratymą Keidošiaus, o šalip sėdi Skriaudupis.

— Atsimeni sveikas, kaip man rašiai, kad aš paminkštinačiau Oną Keidošių prieš tamstos parvažiavimą? Kaip matai paminkštino ir sveiką... Ka! Ka! Ka!

— Ką tu čionai su savo kumeline smaikalbe dalendi! Argi tu negirdėjai niekadoms nors priežodį išmintingą, jeigu neskaitei savo amžiuje nieko... Tegul sau nors šitą: mėgsti ant rogučių važinėti, mėk ir rogutes vežiuoti; arba dar geriau: atsitikimas jaunikiui ne sarmata.

— Tamsta, aš ne tai ir noriu kalbėti, mane tik dyvija, kaip jūs o kytriai Keidošiams užmokėjote už...

— Kodėl nepasėdėti, naktis da ne ūmai prasidės. O man suvis ne malonu būtų, kad man kas pamatytų su tokiu darbu.

Ant rytojaus apie pietus praviro durys Škeredelnikučio butelio ir per atidarytas duris pasirodė išgąsdinta galva Skriaudupio.

— Tamsta namie? — pakuždomis paklausė, tykiai priverdamas duris paskui save.

— Na, matai, o kas pasidarė?

— Sumaišiau turbūt pundelius gazių¹²¹ ir ne tą palikau rogėse.

— Na, tai kas čionai toks baisus? Nueik atgal ir permaintykite.

— Lengvai pasakyti! Patėmyjęs savo klaidą aš šiandien bėgu, kaip sakai padaryti, bet girdžiu jau policija erža su Keidošių lauke, ties šioželka¹²² — „Tai pakišta Škeredelnikučio, ne kitaip“ — girdžiu rėkia Keidošius. Na, aš kaip niekadėja, pro šalį ir pas jus greičiau pranešti.

— O kad tave gi ir velniai su tavo kvailu darbu! — užriko Škeredelnikutis, — prapuldei mane dabar... Bet palauk, ten numeriai su ištrintą pavardę... Vienok atsargumą gerai užlaikyti.

Tai pasakęs išbėgo i kitą galą ir girdėti buvo, kaip liepė kinkyti arklį ir vežti valizą pas prabaščių, žadėdamas išpildyti norą prabaščiaus ir pagyventi pas jį kelias savaites.

— Sakyk tėte, jog šiandien pavakarį ir aš pats pas prabaščių būsiu.

Išsiuntęs daiktus Škeredelnikutis lig aprimo truputį ir pavaikščiojęs po gryčaitę, atsiliepė į Skriaudupį:

¹¹⁸*policijantas* (lenk.) — policininkas. [przypis edytorski]

¹¹⁹*krėstas* — neaukštas, bet stambus. [przypis edytorski]

¹²⁰*krislas* — šapas, trupinys. [przypis edytorski]

¹²¹*gazieta* (lenk.) — laikraštis. [przypis edytorski]

¹²²*šioželka* (brus.) — kūdra. [przypis edytorski]

— Bet kaip sveikas galėjai apsirikti?
— Aš iš tikro ir nežinau, ar apsirikau ar ne, vienok matydamas likusį rankose mano pundelį gazietų, kitaip mislyti negalėjau ir bėgau pas tamstą pažiūrėti į atneštąsias.

Metęs pundelį Škeredelnikutis atvertė:

— Nėr čionai ką abejoti, kad apsirikai; vienok jau tai reikėjo būti be galvos, be akių. Reikėjo būti tokiu kvailiu, kaip tamsta.

— Nesiskubinkite taip jau kvailyti mane, gal ne tiek aš kaltas kaip tamsta. Dėdamas į rugius pundelį gazietų aš peržiūrėjau kokios; žiūriu ant viršaus, lietuviška gazieta. Na, aš mislyjau, kad ir visos tokios. Mano kaltė, kad nepažiūrėjau toliaus...

— Na, matai ir pats prisipažįsti. Bet tai da vis nieko. Gal tie nesupras, kas čion darosi ir netikės žodžiams Keidošias.

— O jeigu tikės? — paklausė Skriaudupis, — ką gali žinoti.

— Ot, kvailus esi, — rūščiai atvertė Škeredelnikutis, — žinoti lengva. Jeigu sutverę Keidošius atveš į miestą ir patupdys, tai ženklins, jog ant Keidošių neužsitikėjo ir jog man jokio pavojaus nėra. Jeigu jį neims, tai reikia bėgti, daugiau nieko.

Dvi valandėles po šitų kalbų pora draugeėjo keliu lauko Keidošių slėpdamiesi į javus ar parkasus, kada artinos koks nors vežimas arba žmonių pulkas. Taip darydami atėjo ties kryžkelio Keidošių ir čionai pasislėpė rugiuose. Po valandėlės iš Keidošių kaime išvažiavo krėtikai, paskui juos, raibas išjojo Vincas. Tai matant, galvoje Škeredelnikučio pabalo visoki abejojimai... o išgirdus šneką Vinco su viršininkais, abejojimai pavirto į tikrą pavojų. Tarstėsi tie iš krūvos peržiūrėti raštus gazietų ir suimti visą burį tokių, kaip Škeredelnikutis, — sekdami žinias, kūnas galės duoti netikėtas pas tokius niekšus kratymas.

— Taip jus mane ir suimsite, — praniurnėjo Škeredelnikutis, — lydėdamas akimis policiją, — palaukite! Da aš jums darbo užduosiu; atgieždamas kvailiui, ką mane prapuldė, — su šitais žodžiais metė jis atgal savęs akis, kur sėdėjo Skriaudupis; bet to ir pėdos atšalo.

Turbūt dasiprotėjo, jog nuo tokio sėbro, kaip Škeredelninkas, dabar jis negalėjo laukti nieko gero.

— Na jeigu taip, — murmėjo Škeredelninkas, — tai man nėra ko čionai daugiau laukti; Skriaudupys gali kožnoje akimirkoje mane išduoti. Trūkis¹²³ gelžinkelio eina ant septintos; kol aš patenku ant stacijos bus ir laikas. — E, kad taip galėčiau da laukti nors iki rytdienos, atkeršyčiau aš ne vienam, — grieždamas dantimis niurnėjo kiauliakis Škeredelnikutis.

Nuo tos gadynės išnyko jis iš apygardos.

Tame tarpe, kad Škeredelnikutis drožė ant stacijos, Skriaudupys išnėręs iš rugių per laukus per pievas stačiai patraukė pas prabaščių, pas kurį tame laikę jau buvo atėjęs gandas apie kratymą Keidošių.

— Jagamasti¹²⁴! — dvėsuodamas kalbėjo Skriaudupys įsivertęs į kleboniją, — tik ką policija krėtė Keidošius, kur rado popierius išduodančius Škeredelnikutį; dabar ji važiuoja į miestą krėsti Škeredelninkus, o tėvai dasižinos, jog pas jus yra valiza to vaikinio, kurioje randasi vieni tik persekiojami ir uždrausti dalykai.

Prabaščius tai girdėdamas ir rankas nuleido; paskui truputį atsipaikijęs pratarė:

— Sudeginti: bet gal ir nespėsiu!

— Ne taip kunigėli! — pratarė Skriaudupys, — liepkite pakinkyti vieną arklį dėl manęs, aš sėsiu į vežimėlį, įsidėsiu valizą ir rasiu jai vietą ar upėje, ar girioje. O jeigu imsite deginti arba slėpti kur nors, tai liks pėdos žymės.

— A, tai tiesa vaikeli! Imki tu ją nuo mano galvos...

Po valandėlės iš klebonijos išvažiavo Skriaudupys lydimas karštų prabaščiaus maldų, kad jį Dievas paneštų kuo ūmiausiai ir kuo toliausiai nuo jo.

Girioje Skriaudupys numetė valizą į laužą ir nuvažiavo toliaus, taip mąstydamas, kad sutiks ką nors keliu einant iš pažįstamų. Ir tikrai, sutiko vieną stubelninką iš bažnytka-imio, kuriam davė parvažiuoti kunigo arklį, nevai muistantis labai girioje nuo sparvų¹²⁵.

Iš tikrųjų gi Skriaudupys ieškojo tik progos aprevidavoti valizą, kurioje galėjo ir tu-

Pora, Jausmai

Džiaugsmas

¹²³trūkis — traukinys. [przypis edytorski]

¹²⁴Jagamasti (lenk.) — Jo didenybe. [przypis edytorski]

¹²⁵sparva — giliantis ir kraują čiulpiantis, į musę panašus vabzdys. [przypis edytorski]

rėjo būti ir jo dvi-trys nelaimingos gromatos. Ir šita viltis taipogi neapgavo Skriaudupio; tarpu cielos krautuvės visokių įtalpų gromatų rašytų įvairių liuomų žmonėmis ir vis kompromitavojančių rado ir savo gromatas su antrašu „kvaitenos Skriaudupio”. Pirmuoju darbu buvo sudeginti jas, ir kada vėjas išmetė pelenus gromatų, Skriaudupys iš džiaugsmo ant visos girios užriko:

— Ura!

Tame tarpe per girią grįždamas Keidošių Vincas užgirdo šūksmą ir pamislyjęs, jog tenai smaugia kas Smogų, paspaudė arklį priešakin.

Šūksmas prisiartino sykį ir antrą; sekdamas jį Vincas nušokęs nuo arklio ir pririšęs jį prie šakos, pasileido į girią. Lengva suprasti jo dyvus, kad pamatė Skriaudupį triūsiantį ties valizą. Nieko nesakydamas norėjo Vincas grįžti atgalios, bet anas jį patėmyjo ir sušaukė:

— Ot, tai pataikei į laiką! — Eik šian artyn nebijokis, čion nėra plėšikų ir niekšų!

— O ką čion tamsta veiki? — paklausė Vincas, stebėdamas į darbą Skriaudupio.

— Taigi matai, tu manęs da turi klausti, ką aš veikiu, o aš tavęs neklausęs žinau: kur buvai, ką veikei.

— Na, vargiai bežinai, — atsiliepė Vincas.

— Ne tiki man? Gerai! Klausykis! Savai tu policijoje žiūrėjai gazietais rastas ties šio-želka; paskui buvai su policija krėsti Škeredelninkučio, ieškojote valizos su turtu jo...

— Pfu! Iš tikrųjų, kaipgi tu gali tai žinoti! — Žingsnį atgal žengęs, paklausė Keidošiukas.

— O valiza kaip matai, ot kur guli! — Neatsikeldamas traukė toliaus Krepesorius, užsiganatinęs įspūdžiu padarytu ant Vinco.

— Susimildamas, tu man pasakyk kokiu būdu viskas tau žinoma? — antrino klausimą Keidošius.

Dabar Skriaudupys mosterėjęs ranka pradėjo pasakoti viską apie Škeredelninkutį, ką jis žinojo ir kas atsejo pastarose dienose. Iš šitos, gana ilgos, pasakos Vincas dasižinojo, jog tą gromata, dergianti Onutę, kurią jisai skaito, rašyta nėra per Vincų Vincą; iš tikrųjų falsikavo du sėbrai¹²⁶:

— Skriaudupys rašė tekstą pagal žodžius Škeredelninkučio, o tas padėjo ranką. oliaus dasižinojo ir apie tai, jog Krepesorius per savo kvailumą patekęs į nagus kiaulakio, turėjo jo klausyti. —

— Broluti! — kalbėjo teisindamas Skriaudupys, — dabar tik aš jaučiu po savim žemę tvirtą, o kol ne mačiau sudegintų savo kvailų gromatų, dėl man rodės, jog mano kojos stovi ant lumpuojančios po manimi balos, kuri gali kiekvienoje akimirkoje atsiverti ir praryti mane. Pažiūrėk ir pats į ką aš per tą laiką pavirtau.

Tiesa, Vincas pažiūrėjo į Skriaudupį, bet nieko tokio nepatėmyjęs, tik šyptelėjo. Tarpu savęs dabar juodu susikalbėjo peržiūrėti palaikus niekšo kiaulakio ir jeigu kas iš tokių jau gromatų kaip Skriaudupio, tai sudeginti, arba su savimi paimti, kad ne žūtų nereikalingai apgautas per niekšą svietas.

Tokių vienok gromatų rados ne per daug. Bet apščiai buvo kitos įtalpos, tarpu kurių viena liudijo apie tai, kad Škeredelninkutis jau ženotas...

Gromatos, kompromitavojančios nekaltus žmones, visas sudegino, o likusias pametė girioje ant loskos oro ir vėjo.

— Ar nebūtų geriau likučius padarus policijai į naugus? — paklausė Skriaudupys, — ar tokiu būdu nepasirodytų aiškesnė jūsų nekaltybė?

— Ne! Tatai bus nereikalingas darbas; rastam pundelyje gazietais, gana buvo žinių mūsų nekaltybės ir kaltės Škeredelninko. Po lietaus radosi sausos vietoje lietuviškų — rusiškos uždraustos; paskui pėdos čebatų su padkavėlėmis¹²⁷... —

— O šimts velnių! — suriko, patraukdamas kalbą Skriaudupys.

— Ant galo parašai ranką Škeredelninkučio daryti ant kraštų gazietais... Ir kaip matau, tai tiesą nusakė ir pulkauninkas¹²⁸ žandarmų, jog tai ne tas gazietais pundelis buvo padėtas per apsirikimą nakties laike, patamsyje. Ir jog antrą puodelį turėjo kur nors jisai nuslėpti.

Teisybė

¹²⁶sėbras (brus.) — blogų darbų dalyvis, bendrininkas. [przypis edytorski]

¹²⁷padlavėlė (lenk.) — pasagėlė. [przypis edytorski]

¹²⁸pulkauninkas — kareivių būrio viršininkas. [przypis edytorski]

Šnekėdami taip Krepesorius su Keidošiuku pavakarį parkeliavo į Keidošius, kur rado Kurpiūną su Širminskučiu, atėjusius pažiūrėti, kas daros ir ar negali kuomi gelbėti žmonių.

Diena, prasidėjusi labai pavojingai ir liūdnai dėl Keidošių, pasibaigė ne tiktai linksmai.

Kurpiūnas gavo dabar nuo Onutės pavėlijimą pakalbėti su tėvais ir nutarė su šiais duoti ant užsakų.

— Mat sau mykė po nosiai Skriaudupis žiūrėdamas į jaunųjų porą. Tiesą ji sakė, jog teksianti gaspadoriui. Ir aš nesupratau... Bet ir suprasti sunku buvo beveik nesimatydavo. Mm! O sutverta, tartum ypatingai dėl inteligento ir išmintingo žmogaus su ramu gyvenimu, kaip mano. — Na, užauga Elziutė, ta gal bus išmintingesnė. Palauksiu da.

X

Per šv. Oną buvo pirmieji užsakai Onutės. Po Mišių prigužėjo namai Keidošių pilni svieto. Buvo kartingai abudu, buvo iš aplinkinių pažįstamų gaujos ir inteligentų ir visokių. Vieno nebuvo: Vincų Vinco.

— Tai da užsilikę darbai Škeredelninkučio, jo to vaikinio nėra, — kalbėjo Kurpiūnas, ir ypatingai vaišino tėvus Vincų Vinco, pritardamas:

— Gerkite ir valgykite ir už save ir už savo sūnų, kurio čionai nėra, o kurs turėtų būti.

Vieno visi gailavo, jog jau nebus tokių linksmių varduvių Onutės, kaip iki šiol būdavo.

Menkai lieka dalykų papasakoti iš gyvenimo Onutės Keidošių. Ištekėjus už vyro, atsiėmė pas save ant žiemos Elziukę; pavasaryje vienok turėjo prašyti ponios iš bažnytinės ulyčios, kad priimtų mergaitę nors ant trumpo laiko pas save.

Naujas varduves Onutė Keidošių paskutinį sykį šventė pas tėvus. Da dukterį trijų mėnesių ant rankų priiminėjo ji svečius vaišindama meiliai po senovei. Elziutė paugėjus truputį, vadavo dabar Onutę ir motiną prie svečių. Keli klerikai ir keli studentai sutartinės¹²⁹ sode giedojo, o seniai susiedai¹³⁰ apie stalą šnekučias. Tarpu senių sėdėjo prabaščius su jaunuku; prie jų prisėdo ir Onutė.

— Girdėjai Onute naviną, pratarė jaunukas, — Vincų Vincas, sako, su stačiatikę apsižėnijęs.

— Jeigu tai tiesa, kunigėli, tai padarė jisai klaidą didelę iš savo pusės, bet kaltinti aš jo negaliu.

— O kasgi kaltas? — paklausė, pakėlęs galvą prabaščius. — Ar tai neištvirkimas; ar tai ne bedievystė jį vedė ant tokio darbo? — Tokie darbai neliks be koronės¹³¹ Dievo, ne tik ant ano, bet ir ant šio svieto. Aš seniai tai pranašavau ir dabar matote kaip išsipildė mano žodžiai ant Vincų Vinco, kad jis niekai ir paklydėlis. — Tai galite girdėti ir nuo kitų dievobaimingų žmonių.

— Kunigėli! — atsiliopė užsirūstinus Onutė, — visi mes žmonės ir niekas iš mūsų be nuodėmės prieš Dievą neišgyvena ant svieto, nors ir malonu kiekvienam vaikiui¹³² rūbu stoti ant sūdo Dievo. Tik vieni iš mūsų teršia tą rūbą per piktą valią, kiti per įžulumą, o yra tokie, kurie per nelaimę supurvina šviesų rūbą. Bet tankiai pasitaiko ir taip, jog einantį tiesiu keliu įstumia per piktumą kitas į purvyną, balą. Argi, kunige prabaščiau, jūs mislyjote, jog Dievas koros suterštąjį? Ne! Jis pareikalaus ant atsakymo tą, kurs įstūmė savo brolių į purvą. Keli metai atgalios ar nesigyrė Škeredelninkutis, jog jis apskelbomis nedaleis Vincų Vinco sugrįžti namo į tėvynę? Ar tarpu to skelbiko ir teršiko Vincų Vinco nusirado ir kitų išskyrus Škeredelninkutį. Ar neuždarėte jūs vaikinui kelio į savo tėvynę, o dabar, privertę jį užsilikti toli nuo tėvynės kaltinate, jog jis vedė svetimtautę ir svetimtikę? Ir kunigas kaip matau, randate save teisiu, o kalnu tik Vincų Vincą! Ka kunigas nori apgauti!...

— Gana kunigėli sekti keliais Škeredelninkučio ir laikyti kalbas tokio niekšo už šventas. Jis parodė visiems ko jis vertas...

¹²⁹sutartinė — daugiabalsė lietuvių liaudies daina. [przypis edytorski]

¹³⁰susietas (brus.) — kaimynas. [przypis edytorski]

¹³¹koronė (lenk.) — bausmė, nelaimė. [przypis edytorski]

¹³²vaiskus — permatomas. [przypis edytorski]

Įpykusi Onutė da ne vieną aštrią teisybę priminė prabaščiui, prikišdama Škeredeininkutį ir jo neteisų dergimą visų lietuvių.

— Onute! — atsiliespė neiškentėjęs kunigas — neminavokite man to niekšo, per kurį aš tiesą pasakius, gal būti, kad padariau didelę klaidą, laikydamas jaunus lietuvius už suvis ne gerus žmones.

— Kaip kunigėli neminavoti? Ak, kunigas ir dabar seki jo žodžius, kaltini vaikiną tame, kame patys kaltesni esate. Tersėte ir kitus naujus lietuvius, kurie tik tuomi kalti, jog myli savo tėvynę.

— Gal būti, Onute, jog aš paklydau ir pažvilgyje¹³³ savo ant Vincų Vinco, bet aš norėjau tik gero ir jam, ir savo kampo žmonėms. Sofizmotais aš nemislyju ginti teisingumo savo. Dabar man po tavo žodžių man aiškesniais pasirodė darbai šito vyro. Galbūt, jog Škeredelninkutis visą laiką jį stūmė ir stūmė į purvą ir teršė jo vardą. Mažai to, ką pats darė, jis ir kitus gaudė ir vedė ant persekiojimo Vincų Vinco. Bet... vaikeliai ir Vincas kaltas. Jam reikėjo iškęsti iki galo, kaip sveika iškentei.

— Tiesa, kunigėli, jog reikėjo jam kęsti iki galo kaip aš kenčiau. Bet, kunigėli, jus užmiršate, jog mane persekiojo dvi tris nedėlias, o tą vaikiną persekiojo ne metus, ne trejus... Bepig, kunigėli, kitiems pasakoti apie krikščioniškus jausmus ir apie krikščioniškus darbus, pačiam vienok paduoti paveikslą; dėl kitų sunku. Bartis ant Vincų Vinco mes visi mokame, bet nemokame apsvarstyti tą, ką jis gero yra padaręs...

Ir užkautusi Onutė ėmė rodyti, ką darė naudos, kaip budino iš miego savo brolius lietuvius Vincas ir kaip lenkai, o sekdami lenkus ir nesuprantantys lietuviai persekiojo jį. Čionai Onutė nesigailėdama taip piešė abrozą ir teisų, ir liūdną. Iš pradžios prabaščius klausė Onutės nekantriai. Bet ne po ilgam, pradėjo klausyti su atsidėjimu, ant galo gaudė kiekvieną jos žodį. Da jis pirmą sykį girdėjo taip kalbant apie lietuvius. Senos nuomonės sujudintos pamatuose dabar iro, griuvo. Kilo naujos. Ant veido matyti buvo, jog eina jo galvoje ne lengvas darbas. Iro ir griuvo senos nuomonės, bet su jomis tartum iro ir griuvo jo esybėje ir dalis jo paties.

Ne! Tai iro ne jo paties dalis. Iro tai ir biro eilė purvo nuo jo proto, užauginta ir iška-ršinta rūpesčių visokių lenkpalaiškių. Seniai užmiršti jausmai pradėjo kilti širdyje kunigo. Blykstelėjo jo omenyje nuvargę veidai jo tėvų, giminių ir susiedų. Atsiminė jų didelę meilę artimo, vėlijimą visiems gero, meilę viso ko, ką tiktai Dievas ant svieta leido. Iš antros pusės, atsiminė jis persekiojimą ir išjuokimą tų tėvų per kiekvieną šunlenkį tankiai ne mažai pagelbėtą ir visuomi pašelptą... Ir liūdna, ir rūstu pasidarė kunigui; ir ta lietuviška surudusi sermėga, ir ta lietuviška tūkstančiais amžių sena kalba pasidarė jam artima, sava.. ir miela. Dabar jo galvoje kilo mislis ne apie Vincų Vincą arba jo kalbę. Ne! Dabar kilo kita suvis mislis, kitas platesnis klausimas: ar kalti kuomi nors tie jauni lietuviai vaikinai, kurie ryžos priminti kitiems, kad mylėtų savo tėvus, savo tėvynę ir savo kalbą? Prieš jį sėdėjo kiti tokie kaltininkai; ant jų linksmų tartum, ir jaunų veidų, gulėjo dėmė rūpesčio apie ateitį tėvų, giminių ir artimų... Palingavęs galvą, prabaščius pamislyjo savyje: iš tokio būrio vaikų Lietuvos, tik tiek ją mylinčių! Likusieje išblaškyti po visą svieta ir visas tautas per nedraugus ir persekiotojus Lietuvos; o tarpu tų persekiotojų ir aš.

Iš tarpu sėdinčių aplinkui stalą, pabaigus Onutei kalbėti, vienas pakilo ir pakėlęs pripiltą alaus stiklinę užriko:

— Sveikatą Onutės, mūsų užtarytojos!

— Sveikatą! Sveikatą Onutės! — suriko ir kiti.

— Sveikatą tavo, Onute! — atsiliespė ir prabaščius pakeldamas savo stiklą; — dėkui tau, jog tu man senam akis praplėsei ant naujų idėjų kampo, kurias ikšiol aš mačiau tik dūmuose ir klydau gal. Dėkui, jog man davei pažinti, jog tas kelias, kuriuo aš ėjau, ne taip tiesus, kaip man rodės. Duok Dieve, kad aš stodamas nuo šios dienos draugu lietuvių, negirdėčiau jau daugiau tokių navinų, kaip svodba Vincų Vinco!

— Dėkui visiems! Dėkui! O ypač dėkui kunigui prabaščiui, — atsiliespė Onutė.

— Guodotinas prabaščiau! — pertarė ją vienas iš svečių studentų, ką apie svodbas tokias, kaip Vincų Vinco, tai nuo jūsų pačių jos daugiausiai prigulės, kaip ir prigulėjo.

¹³³pažvilgis — nuomonė, pažiūra. [przypis edytorski]

Nevaikykite avelių lazda nersuodami, tik šaukite pas save, jos nesiskirstys. Jos glaūs prie jūsų...

— Mane labai išgąsdino jaunais lietuviais, — pratarė prabaščius.

— O, ar negąsdino Onutę? — paklausė tas pats svečias.

— Hm! — numykė šypterėjęs kunigas, — kur ne gąsdins, gąsdino. —

— Na! Šiandien ir turite, tartum, patvirtinimą, — pertarė kitus Kurpiūnas; bet reikėjo jums, geradėjau, paklausyti, kaip ji už kunigus užtojo kitoje vietoje...

— Tiesa! Tiesa! — pritarė pora balsų iš tarpo studentų.

— Tai tada suprastumėt, guodotinas prabaščiau, — traukė vėl Kurpiūnas, — jog tie gąsdinimai tik intrigos ir tai suvis paikos. Visi lietuviai myli savo kampą ir viską, kas tame kampe yra gero. Argi jie galėtų išmesti iš savo širdies tą taip guodojamą kunigų luomą? Myli jie savo kampą, geidžia jam viso gero, geidžia dėl to ir santaikos, ypač tarp savo žmonių. Šitą jūs galite patėmyti kaip apsiėjime visų, taip ir apsiėjime Onutės.

Čion Kurpiūnas privedė prabašiui ne vieną pasaką apie atsiėjimus iš studentiško gyvenimo, taip ir apie atsiėjimus su Onute, buvusia universitetiškame mieste.

— Miela tai man girdėti, — pratarė prabaščius linksmi; duok Dieve, kad tokios Onutės pas mus augtų ant laimės mūsų nuvargusios šalies. Ir jeigu aš pirma gėriau jos sveikatą, tai dabar da mieliau man paantrinti.

Ir vėl suskambėjo stiklai ir pasklido balsai:

— Už sveikatą Onutės!

— Už sveikatą lietuvių visokių luomų! — atsiliepė kiti. Ilgai ėjo puota. Tamsi naktis klausė giesmės jaunimo apglobusi savo rūbais ramino žemę, ramino žmonių veislę, malšydama vargus ir rūpesčių aitrą. Ten suglaudė ji saldu miegu akių vokas vargšo, čion po jos sparnu lėkė laisvos dainos ir linksmi balsai klegėjo. Va! Atsiliepė smuikas, judindamas stygas. Va! Ir retukas pritardamas suskambėjo ir jaunos poros, iš kur atsiradę, po iškaišytą žolinias svetlyčių paskrijo šokti.

Pirmoje poroje ėjo sesuo ir Onutės, ir jaunesnysis brolis Vincų Vinco, baigiantis universitetą, studentas.

Patėmyjęs tą, linksmi šypterėjo prabaščius ir metė akis į Onutę. Ir Onutė matė šokančią porą ir ji patėmyjo pažvelgį kunigo, bet jos veidas buvo liūdnas...

Linksmumas

Liūdesys, Viltis

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pietaris-keidosiu-onute>

Tekst opracowany na podstawie: Vincas Pietaris, Keidosių Onutė : [apysaka], Tilžėje 1899.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūras, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Monika Bogdziewicz, Paulina Choromańska.

ISBN 978-83-288-0685-6

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przeznacz 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przeznacz darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.